

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра географії та туризму

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

**РОЗКРИТТЯ ТУРИСТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ С. ЧОМА
(БЕРЕГІВСЬКИЙ РАЙОН) ТА РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЇХ
РОЗВИТКУ**

ПАП ЛІЛІАННА ЗОЛТАНІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітньо-професійна програма: ТУРИЗМ

Спеціальність: 242 Туризм і рекреація

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник:

ІЖАК ТІБОР ЙОСИПОВИЧ

*(кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та туризму)*

Завідувач кафедри географії та туризму:

МОЛНАР ЙОСИП ЙОЖЕФОВИЧ

*(кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та туризму)*

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра географії та туризму

**Кваліфікаційна робота
РОЗКРИТТЯ ТУРИСТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ С. ЧОМА
(БЕРЕГІВСЬКИЙ РАЙОН) ТА РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЇХ
РОЗВИТКУ**

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV-го курсу

ПАП ЛІЛІАННА ЗОЛТАНІВНА

освітньо-професійна програма: ТУРИЗМ

спеціальність: 242 Туризм і рекреація

Науковий керівник: **ІЖАК ТІБОР ЙОСИПОВИЧ**

*(кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та туризму)*

Рецензент: **ШАШ ЕНИКИ ЛЮДВИКІВНА**

*(Phd,
доцент кафедри географії та туризму)*

Берегове
2024

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1. КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД СЕЛА ЧОМА.....	8
2. ПРИРОДНІ УМОВИ СЕЛА ЧОМА	14
2.1. Географічне положення	14
2.2. Рельєф.....	15
2.3. Клімат.....	16
2.4. Гідрографія.....	17
2.5. Ґрунтові умови	18
2.6. Рослинний світ.....	20
2.7. Тваринний світ	22
3. ВИВЧЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СЕЛА ЧОМА	25
3.1. Поточна ситуація з туризмом у селі Чома.....	25
3.2. Туристичні привабливості села Чома.....	28
3.3. Греко-католицька церква села Чома Преображення Господа	31
3.4. Меморіальний парк та центр відвідувачів села Чома.....	37
4. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В СЕЛІ ЧОМА	47
4.1. Аналіз результатів дослідження.....	47
ВИСНОВКИ.....	57
ПІДСУМКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
СПИСОК МАЛЮНКІВ	65
СПИСОК ТАБЛИЦЬ	67
РЕЗЮМЕ	68
ДОДАТКИ	70
ПОДЯКА.....	78
ДЕКЛАРАЦІЯ	79

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Földrajz és Turizmus Tanszék

**TISZACSOMA (BEREGSZÁSZI JÁRÁS) IDEGENFORGALMI
LEHETŐSÉGEINEK FELTÁRÁSA ÉS FEJLESZTÉSI JAVASLATOK
KIDOLGOZÁSA**

Szakdolgozat

Készítette: PAP LILIANNA

IV. évfolyamos turizmus

szakos hallgató

Témavezető: IZSÁK TIBOR

*(a földrajztudományok kandidátusa, docens,
a Földrajz és Turizmus Tanszék docense)*

Recenzens: SASS ENIKŐ

*(Phd,
a Földrajz és Turizmus Tanszék docense)*

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	6
1. TISZACSOMA RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE.....	8
2. TISZACSOMA TERMÉSZETI ADOTTSÁGAI	14
2.1. Földrajzi fekvés.....	14
2.2. Domborzati viszonyok.....	15
2.3. Éghajlat	16
2.4. Vízrajz	17
2.5. Talajviszonyok	18
2.6. Növényvilág	20
2.7. Állatvilág	22
3. TISZACSOMA IDEGENFORGALMI LEHETŐSÉGEINEK VIZSGÁLATA	25
3.1. Jelenlegi turisztikai helyzet Tiszacsomán.....	25
3.2. Tiszacsoma turisztikai vonzerőinek bemutatása	28
3.3. A Tiszacsomai Görögkatolikus Urunk Színeváltozása templom bemutatása ..	31
3.4. A Tiszacsomai Honfoglalási Emlékpark és Látogatóközpont bemutatása	37
4. A TISZACSOMA TURISZTIKAI HELYZETÉT ÉRINTŐ FEJLESZTÉSI JAVASLATOK KIDOLGOZÁSA	47
4.1. A kutatás eredményeinek elemzése.....	47
KÖVETKEZTETÉSEK.....	57
ÖSSZEGZÉS.....	59
IRODALOMJEGYZÉK	61
ÁBRÁK JEGYZÉKE	65
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	67
UKRÁN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÁS (РЕЗЮМЕ)	68
MELLÉKLETEK.....	70
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	78
NYILATKOZAT	79

BEVEZETÉS

Egy település jelentősége sok szempontból értékelhető, mennyire fejlett iparilag, gazdaságilag, infrastrukturálisan, milyen a szociális helyzet, viszont véleményem szerint ezen tényezők mellett fontos tisztában lennünk településünk, saját lakóhelyünk turizmusban betöltött szerepével, turisztikailag hasznosítható értékeivel, hiszen a turizmus hozzájárul a település arculatának, imázsának felvirágoztatásához, képes számos gazdasági és társadalmi hasznot generálni.

Szakdolgozatunk témája: Tiszacsoma (Beregszászi járás) idegenforgalmi lehetőségeinek feltárása és fejlesztési javaslatok kidolgozása. A munkánk célja megvizsgálni a szülőfalu, Tiszacsoma idegenforgalmi lehetőségeit, felmérni, hogy a település mennyire alkalmas turisztikai hasznosításra, mennyire játszik meghatározó szerepet a térség gazdasági-idegenforgalmi vérkeringésében, melyek lennének a legcélravezetőbb fejlesztési lehetőségek, összehasonlítani a jelenkori és az elmúlt évtizedbeli állapotokat, és minél több információt szerezni a lakosoktól a témával kapcsolatban, milyen elképzeléseik vannak arról, hogy a vidéki turizmus egyik legfontosabb pozitívuma a munkahelyteremtés. Az idegenforgalom fejlődésére Tiszacsomán is lenne lehetőség, mégpedig a humán erőforrás, illetve a helyi kezdeményezések fejlesztése révén. Ez úgy értelmezhető, hogy akár még az elmaradottabb területeken esetében is, a vidékfejlesztésben a vonzerőnek, a vendégfogadási hajlandóságnak és a térségi marketingnek a gazdasági faktoroknál jelentősebb szerep tulajdonítható. Szeretnénk széleskörűen bemutatni a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékparkot és Látogatóközpontot, milyen újítások történtek, mennyire megfelelő és előnyös a turisztikai érdekeltsége, hogyan profitálhatna még jobban a település általa. Szeretnénk megvizsgálni, hogy hány olyan lakóház van Tiszacsomán, amely alkalmas falusi turizmus megvalósítására, mivel minősített vendégház jelenleg nincs.

Tudományos módszerek, melyeket alkalmazunk: könyvtári kutatás, fényképkészítés, mélyinterjúk készítése, térképszerkesztés, kérdőíves felmérés. A kutatást kérdőíves felmérés segítségével és mélyinterjúk által fogjuk elvégezni, szeretnénk minél több olyan személyt bevonni, aki érdekelt és hasznos információk birtokában van a falu turizmushoz kötődő viszonyáról, arra is kitérünk, hogy a tiszacsomai lakosok mit fejlesztenének, változtatnának a településen a turisztikai helyzet korszerűsítése érdekében. Térképen fogjuk ábrázolni azon lakóházakat, melyek alkalmasak lehetnek falusi turizmus végzésére, mivel minősített vendégház jelenleg nincs, csak a Hunor Café Panzió. A településen még nem történt ilyen

jellegű felmérés, ezért is tartom fontosnak a témát, kutatásom alapján születhetnek olyan eredmények is, melyek akár a későbbiekben felhasználhatnak Tiszacsoma idegenforgalmi fejlesztése érdekében. Széleskörű és átfogó képet szeretnénk kialakítani a településről, jellemeztük Tiszacsoma általános adottságait: a település földrajzi fekvését, történelmét, gazdasági életét, a lakossággal kapcsolatos információkat, természetföldrajzi tényezőit. A továbbiakban a település idegenforgalmi lehetőségeit, meglévő turisztikai vonzerőit mutatnám be.

Végül munkánk lényegi részét, a kutatás eredményeinek vizsgálatát és az adatok elemzését az utolsó fejezetben fogjuk kifejteni. A válaszok analizálásához, feldolgozásához a Microsoft Office Excel, SPSS statisztikai programot fogjuk használni, s ezeket táblázatokkal és diagramokkal szemléltetjük majd. A kérdőívezés alapkitétele, hogy 18 életévüket betöltött személyek vehetnek részt benne.

Az eredmények elemzése alapján kaphatunk tiszta képet a település lakosságának véleményéről, Tiszacsoma turisztikai kihasználtságáról, melyek lennének azon fejlesztések, melyek a település idegenforgalmi életét fellendítenék, melyek azon adott komponensek, amelyek kiindulópont lehetnek a falusi turizmus megteremtéséhez.

1. TISZACSOMA RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

Tiszacsoma már az Árpád-korban is lakott település volt, az első említés róla 1327-ből való, ekkor még Chama néven. A legkorábbi történeti adatok 1211-ből származnak: az örökös nélkül elhalt (Búcsú) Mihály fiainak birtoka volt, amelyet Károly király 1327-ben Pál fia Deseu beregi ispánnak adott (Botlik-Dupka 1993).

Az 1400-as évek elején Upor István Beregszásznak zálogosította a birtok harmadrészét. Ezután a Szentistványi, s gróf Károlyi családok birtoka lett. 1744-ben hat német család települt a községbe, és a templom és lelkész számára telket jelöltek ki. (szallaskarpatalja.com).

A falu nevének eredete: mai napig kétes, a Csoma helynév személynévből keletkezett magyar névadással, s az alapjául szolgáló személynév etimológiája tisztázatlan (Botlik-Dupka 1993). A másik felvetés szerint elnevezése a Csoma vizétől kapta. A Csoma patakot egy 1272-es adománylevélben említik, melyet a Lónyaiak részére adtak ki (kmmi.org.ua).

1799-ben „Magyarország leírása” című könyvében Vályi András a következőt írja Csomáról: „Csoma. Orosz magyar falu Bereg Vármegyében, földes ura Csomai Kajdy Uraság, lakosai ó hitűek, fekszik Badalóhoz egy, Gecséhez pedig ¼-ed órányira, határja két nyomásra van osztva, fölgye mindenféle gabonát terem, trágyázás nélkül is; azzal pedig szép búzát, piatkozása Váriban, és Berekszászon, a'hol adhat, és vehet, szőlő hegyeik Kis, és Nagy Muzsalyi hegyeken, holott kézi munkával is kereshetnek, fája tűzre, és épületre, és a'mi legtöbb kereskedésre is elegendő, mellyet a földes Uraság határoz; első Osztálybéli” (Vályi 1799).

Fényes Elek leírása szerint, mely 1851-ből való: „Csoma, orosz falu. Beregh vármegyében: 5 római katolikus, 200 görög katolikus lakja. Gabonája, fája bőséggel” (Fényes, 1851). Bizonyítják a falu határában megtalált és feltárt sírok, hogy a térség már a honfoglalás idején is lakott volt. Erről Lehoczky Tivadar is írt: *„Csoma és Gecse közt a mezőn találtatott 1874-ben egy hathajlású vastag halvány arany sodronyból készült népvándorlás kori gyűrű”* (Lehoczky, 1881).

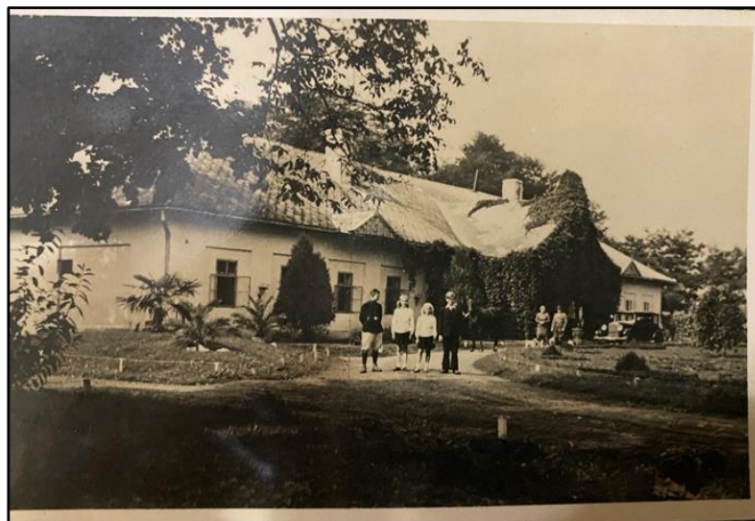
A helység üres telkeire a XX. század elején a Kajdy család ruszin jobbágyokat telepített, akik a beregszászi görög katolikus anyaszentegyház hívei közé tartoztak. Hosszú évszázadokon keresztül Macsola társközsége volt. A település 66 polgára vett részt az I. világháborúban, közülük 11-en sose tértek vissza (kmmi.org.ua).

Az Osztrák-Magyar Monarchia idején, mai napig tisztázatlan körülmények között egy német felmenőkkel rendelkező magyar származású földbirtokos, Fritsche Artúr (1. ábra), telepedett le családjával Tiszacsoma és Hunyadi falvak között lévő földrészen.

1. ábra. Fritsche Artúr földbirtokos (Ruszin Szilárd tulajdona, saját felvétel, 2024).

Akkoriban a térség Hedze-pusztá néven volt ismert, itt állt a Fritsche-kastély (2. ábra), a földbirtokosról lett elnevezve. A kastélyt megvásárolta az apja egy vagyonos vénkisasszonytól. Csoma település az uraság tartományai közé tartozott, a szomszédos Hunyadi és Macsola falvakkal egyetemben.

2. ábra. Fritsche-kastély a családdal (Ruszin Szilárd tulajdona, saját felvétel, 2022).

A települések lakosai, inkább csomaiaiak, nagyrészt ezen a birtokon dolgoztak, napszámos munkásokként: béresek, kertészek, lovászok, szobalányok, dohányosok (Szuhán Margit, 2021). A Fritsche-kastéllyal kapcsolatos a családom is. Családomban visszamenőleg, üknagymamám, Horváth Jánosné, született Bánki Vilma (1908–1983) dolgozott a birtokon, mint házvezetőnő és dada. Üknagymamám bátyja, Bánki Ferenc (1902–1986) főszakács és gondnok volt és dédnagyapám László Lajos (1900-1951) dohánytermesztő kertész, brigadéros.

Nagyapámat, Ruszin Szilárdot kérdeztem, akinek sokat mesélt a Fritsche-tanyáról és családról Feri bátyja. „Az 1890-es években költöztek ide, Pesten volt vágóhídja Fritsche édesapjának, s megvette fiának itt Csomán a telket. Két felesége volt a nagyságos Úrnak, az első idegösszeroppanást kapott, mikor a Kárpátokban nyaraltak, mert román banditák, rablók támadtak rájuk, és megverték az asszonyt. Egy fiúk született, Artúr, az apja után. Második felesége, Katalin, őt úgy hozta a házhoz, hogy a másik még ott élt. Három gyermekük született: Katalin, Kornél és Babi”.

Pösze Attila, Csoma egykori polgármestere is értékes információkkal szolgált: „eredetileg 1100 hold földje volt, de a cseh földreform (1919) következtében nem lehetett több mint 500 hold. A földbirtokon működött szeszfőzde, malom, lóistálló, tartottak teheneket, disznókat, volt magtár, raktár, minden, ami kell egy gazdasághoz. Gabonából főztek pálinkát. Emellett volt 100 hold területen szőlője. „Aranyérmes búzája volt”.

1946-ban bejöttek a szovjetek, Feri bátyját akarták lelőni, azt hitték ő az uraság, de a hunyadiak igazolták, hogy csak cseléd. A Fritsche család előbb Surányba ment, azt hitték visszatérhetnek, még tehenet is vittek utánuk. De nem így lett, visszaköltöztek Pestre, és soha sem tértek vissza. A kastélyban volt szovjet laktanya, határőrség, de volt itt fogyatékkal élő gyermekek otthona is. Az 1970-es évekig állt fenn a kastély, aztán a szovjetek mindent szétromboltak, elloptak, ma már nem maradt semmi sem a területen, csak a pince nyoma látszik. Több 100 éves fa is áll a területen illetve egy védett példány, a Platán fa, mely egyedül itt van a környéken. A tanyán ma már semmi nyoma nincs az egykori sikeres gazdaságnak. Ami megmaradt, az egy kút, mely feneketlen, három méter átmérőjű, az egész gazdaságot ellátta vízzel (Ruszin Szilárd, 2023). A második világháborút végén, a szovjet terror és megtorlás idején, 1944 őszén a sztálinisták 114 férfit hurcoltak el, közülük 40-en sosem tértek haza (Botlik-Dupka, 1993). Ennek állít emléket a görögkatolikus templom oldalán lévő Málenyikij robot emlékmű (3. ábra, 11. oldal), melyen az áldozatok nevei szerepelnek.

3. ábra. „Málenkij robot” emlékmű (Saját felvétel, 2024).

A csehszlovák időben cseh nyelvű iskolát hoztak létre, három osztállyal, a helyi egyház két osztályból álló magyar tannyelvű görög katolikus elemi iskolát tartott fenn. Magyar nyelvű népiskolát szerveztek a korábbi rendszerhez hasonlóan, az 1938-as visszacsatolást követően. 1945-től 1986-ig magyar általános iskola működött.

A jelenlegi iskolaépület építését 1982-ben kezdték, 1986-tól kezdte meg működését az akkoriban három tannyelvű (magyar, ukrán orosz) középiskola (4. ábra, 12 oldal). A megnyitást követő első években 880 diák tanult és 70 tanár dolgozott az iskolában (Ruszin Szilárd, 2024).

Jelenleg is működik, vannak ukrán és magyar nyelvű osztályok, az új törvények hatására a líceum besorolást kapta, azonban a létszám nagyon lecsökkent, mindössze 45 diákot és 13 tanárt tartanak számon.

Az ukrán és orosz osztály megnyitását az indokolta, hogy a mezőgazdasági kísérleti állomás dolgozóinak, tudományos kutatóinak a többsége ukrán anyanyelvű volt, illetve orosz származású. 1991 előtt internacionalista tanintézetként emlegették, a magyar osztályok tanulóinak száma emiatt évről évre csökkent.

4. ábra. A Tiszacsomai Líceum (Saját felvétel, 2023).

Tiszacsoma lakossága jelenleg (2022–2023-as adatok) 926 fő, ebből 420 férfi, 506 nő. Vallási megoszlás tekintetében 3 részre oszlik a népesség: túlnyomó többségben vannak a görög katolikusok (93%), a második helyet a református hívek (4%), az utolsó helyet pedig a pravoszláv felekezet hívei foglalják el (3%) (Kisgyőri Erika, 2022). A faluban református és görögkatolikus templom is van, a pravoszláv felekezet nem tud a faluban templomba járni. Etnikai összetétel szerint Tiszacsoma két részre oszlik: magyarokra és ukránokra. A magyarok száma 828 fő, az ukránoké pedig 98 fő. Ebből is látszik, hogy túlnyomó részt magyar a település (Kisgyőri Erika, 2023).

A szovjet korszakban a Kárpátaljai Mezőgazdasági Kísérleti Állomás irányítói a hozzájuk tartozó hét település, Tiszacsoma, Asztély, Macsola, Hunyadi, Gecse, Badaló, Halábor, központjává kívánták fejleszteni Tiszacsomát, kedvező földrajzi fekvése miatt. A hetvenes években itt hatalmas kultúrházat építettek, mely 360 férőhelyes volt, mozi is működött benne, illetve később a már említett középiskolát, amely eredetileg 1200 tanuló befogadására volt képes. Gazdasági téren is meghatározó szerepet tulajdonítottak a községnek: annak szélén hatalmas traktor- és gépkocsi-állomást (5. ábra, 13 oldal) létesítettek. Az épület mellett 20 garázs volt, működött itt irodaház étkezdével, dohány szárító, benzinkút, és a település népességének nagy százaléka dolgozott itt, körülbelül 800 fő (Ruszin Szilárd, 2024).

A központosító törekvések — melyek a környékbeli falvak intézményeinek elszorvasztását jelentették volna — okozta a szomszédos települések ellenállását. Ukrajna

függetlenné válásával fokozatosan megszűnt a már Kárpátaljai Mezőgazdasági Tudományos Kutatóintézet névre átkeresztelt nagybaktai gazdaság vezető szerepe, anyagilag az intézmény fokozatosan leamortizálódott, így abbamaradtak a központosító törekvések is. Ám a fentiekben említett épületek — melyeket az idő mára igen megviselt — továbbra is állnak. Különösen a gépkocsi- és a traktorpark több ezer négyzetméternyi épületegyüttese lenne alkalmas arra, hogy ott különböző kisebb-nagyobb üzemeket és elsősorban sok embert foglalkoztató munkahelyeket létesítsenek (<http://www.karpatinfo.net/telepules/tiszacsomacsoma>).

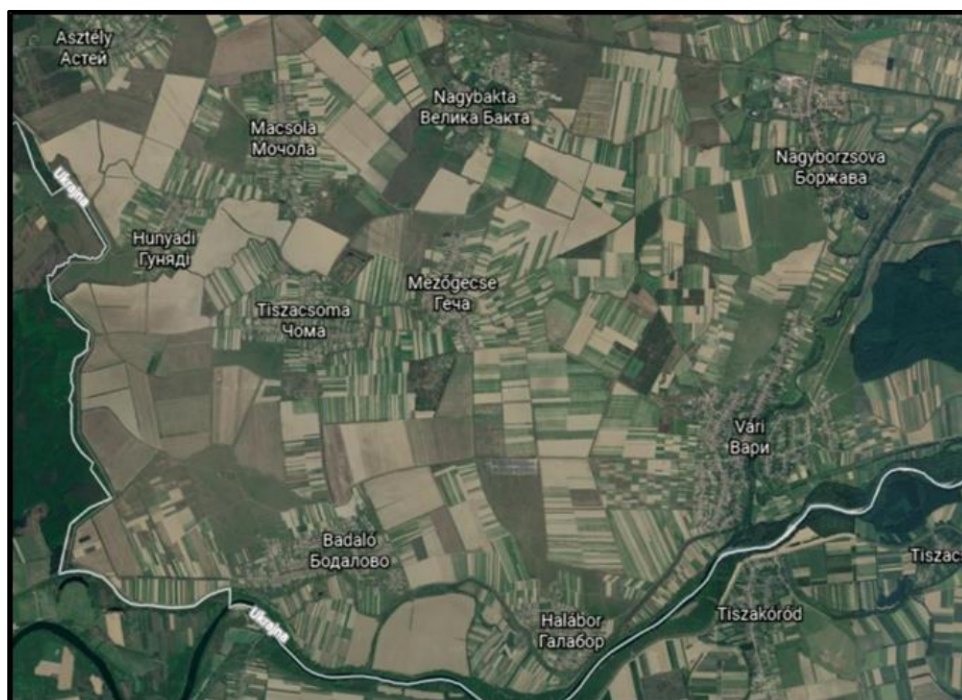

5. ábra. A traktorfarm maradványai (Saját felvétel, 2024).

2. TISZACSOMA TERMÉSZETI ADOTTSÁGAI

2.1. Földrajzi fekvés

Tiszacsoma – javarészt magyarlakta település, Ukrajnában, annak legnyugatibb megyéjében, Kárpátalján, a Beregszászi járás déli részén található. Önálló közigazgatási egység, Eurázsia nyugati részén, Európa keleti felében, a Kárpátok-vízválasztó vonulatától délre, a Kárpátaljai-alföldön helyezkedik el. Beregszásztól, a járásközponttól 10 km-re délre, a megyeközponttól 60 km-re, délkeletre terül el. Abszolút tengerszint fölötti magassága, a görögkatolikus templomhoz viszonyítva, 111 méter, mérsékelt szélességen, a második időzónában fekszik. Csaroda a testvértelepülése, 13 km-re a határ túloldalán nyugati irányban található, Magyarországon. Tiszacsoma területe 756 hektár (Tiszacsomai Kistérségi Hivatal). Földrajzi koordinátái: északi szélesség $48^{\circ}08'$, keleti hosszúság $22^{\circ}38'$. A település határos: északon 2,5 km-re Macsolával, kelet-északkeleten 2 km-re Mezőgecsével, délen 3 km-re Badalóval, északnyugaton 2 km-re pedig Hunyadi településsel, tehát 4 falu van közvetlen mellette (6. ábra).

6. ábra. Tiszacsoma és a környező települések elhelyezkedése
(Forrás: Google Earth, 2022).

A legközelebbi határátlépést a közúton 12 km-re, lévő Asztély–Beregsurány határátkelőn lehet megtenni, viszont légvonalban a magyar-ukrán államhatár Tiszacsoma központjától mindössze 2,8 km távolságra van keletre. Tiszacsoma határából rálátni a Tarpai erdőre (Google Earth, 2023).

2.2. Domborzati viszonyok

A Beregi-síkság tájainak geológiai múltja, kialakulása, alapvetően két fő fázisra tagolható. A tájfejlődés első nagy időszakában, amely a miocén közepéig tartott, a tektonikus árkokkal és kismedencékkel tagolt ó- és középidői hegységek létrejötte és önálló mozgásai voltak a meghatározóak. Erre az egyenetlen ó és középidői tönkfelszínre a miocén elején heves vulkáni működés eredményeként ezer-kétezer méter vastag láva és tufatakaró rakódott le. A Beregi-síkság és szűkebb környezete vulkáni képződményeinek (riolit, andezit, dácit és ezek tufái) kora tíz-tizenhét millió év, a löszbe temetkezett badeni-szarmata sztratóvulkáni kúpok (beregszászi Nagy-hegy, kaszonyi Nagy-hegy,) egy vulkanikus vonal mentén átmenetet képeznek a zempléni vulkanikus hegysortól a nagyszőlősi hegyek irányába (Baranyi, 2009).

A fejlődés második szakaszában kezdődött el az alföldi medence kialakulása, az alaphegységi rögök különböző mélységbe süllyedtek, a Kárpátok flis övezetének gyűrődésével és kiemelkedésével egyidejűleg. A felső miocénben és a pliocénben az alaphegységi rögökre partközeli sekély vízi kifejlődésű tengeri, majd bel tavi üledékek (homok, agyag, agyagmárga,) települtek, megközelíthetőleg ezer-kétezer méter vastagságban. A fokozatosan feltöltődő és kiszáradó felszínen a negyedidőszakban a folyóvízi és eolikus lerakódásoknak, továbbá a kéregmozgásoknak tulajdoníthatunk tájalkító szerepet (Baranyi, 2009).

Tiszacsoma teljes területe a Kárpátaljai alföldön, azon belül a Beregi síkságon terül el, ami a Középdunai-alföld északkeleti része. A Beregi-síkság átlagos tengerszint feletti magassága 100–200 m. Ez megoszlik több részre: Ungi-síkság, Beregi-síkság, Ugocsai-síkság (Izsák, 2007/b). Tiszacsoma domborzata sík, gyakorlatilag nincs semmilyen kiemelkedés, csak az egykori mesterségesen kialakított halastó töltése, mely 3 méter magas. A mélyedések szintén mesterségesen kialakítottak, ezek a Szipa-patak és a halastó. A Szipa-patak átlagos mélysége 2,5 méter, míg a halastóé 5–8 méterek között mozgott, de egyébként ma már egyikben sincs jelentős mértékű víz, tavasszal esetleg (Tiszacsomai Kistérségi Hivatal).

2.3. Éghajlat

Tiszacsoma a Kárpátaljai-alföld egy részén található, és a nedves kontinentális éghajlattípushoz tartozik. Kárpátalja mérsékelt övi mérsékelt kontinentális éghajlati területébe sorolható az Aliszov-féle osztályozás szerint. Ezt az éghajlattípust a mérsékelt övi tengeri és szárazföldi légtömegek váltakozása határozza meg az év minden szakaszában. Télen hideg, száraz időjárásra lehet számítani, még a Kárpátok védelme ellenére is, időnként sarkvidéki légtömegek is eljuthatnak ide. Nyáron pedig előfordulhat, hogy a trópusi szárazföldi légtömegek érik el a térséget, forró és száraz időjárást eredményezve (Izsák, 2007/a).

Az éghajlati viszonyok lehetőséget biztosítanak különböző mérsékelt övi mezőgazdasági növények termesztésére, és magas termésátlag elérésére is van lehetőség. Az ilyen növények közé tartoznak a búza, árpa, zab, kukorica, paradicsom, dohány, szőlő, napraforgó, barack. Azonban számos zöldségfélést csak öntözött területeken lehet termeszteni (Izsák, 2007/a).

Az éves átlagos csapadékmennyiség 600-700 mm. A csapadék legnagyobb része a nyári hónapokban esik, főleg júliusban. Télen a legkisebb a csapadékmennyiség. Nyáron gyakoriak a zivatarok és heves esőzések, melyek árhullámokat is okozhatnak a folyókon. A közepes havi relatív páratartalom körülbelül 75%. Vannak olyan évek is, amikor a csapadékmennyiség 500 mm alá csökken, ez már aszályos időszaknak tekinthető (Baranyi, 2009).

Szeptember és április között, az év nagy részében, a nyugati szelek dominálnak. A szélesebbség általában 10-15 km/h alatt van. Erősebb szelek tavasszal és télen jellemzőek, és akár a 100 km/h-t is elérheti a szélesebbség.

A nyári napforduló idején a nappalok hossza 16 óra, míg a téli napfordulók 8 óra 20 perc. A síkvidéken a napsütéses órák száma magasabb, évente 2025 órát tesz ki.

A tavasz február végén kezdődik és május elejéig tart. Tavasszal változékony az időjárás, gyakoriak a lehűlések és talajmenti fagyok. Áprilisban és ritkán még májusban is előfordulhatnak éjszakai fagyok, melyek megakadályozzák a növények növekedését, és csökkentik, vagy akár teljesen tönkre tehetik a mezőgazdasági terményeket.

Július a legmelegebb hónap. A sokéves, júliusi középhőmérséklet +21°C. A nyár meleg, időnként forró, száraz. Május második felében köszönt be általában, és szeptember végéig tart. Január a leghidegebb téli hónap, -2,7°C havi középhőmérséklettel. December második felében kezdődik a tél, 50–70 napig tart. Az évszak során többször lehet felmelegedés, akár +10°C-+12°C-os meleggel. A hótakaró sem állandó, ritka az olyan év, hogy több mint egy hónapig megmarad, vastagsága meghaladhatja a 20 cm-t. 240–250 napig

tart a fagymentes időszak, a vegetációs időszak ennél rövidebb, 170–180 nap. Hosszú és csapadékos az ősz. Az első korai fagyok szeptember végén, a nyár végeztével, augusztusban, jelentkeznek, az utolsók pedig november közepén (Baranyi, 2009).

2.4. Vízrajz

Tiszacsoma vizeit tekintve nincsenek természetesen kialakult folyók vagy tavak. A talajvízszint 6-8 méter mélységben található, a kutak leverésénél általában ilyen mélységben találunk vizet. A kutakat általánosságban 12–15 m-re szokták leverni, hogy vákuum keletkezzen, máskülönben nem lehetséges felszivattyúzni a vizet, hiszen levegő jönne csak.

Egy mesterségesen kialakított csatornarendszer veszi körbe a falut minden irányból. Ezt a helyiek Szipa-pataknak (7. ábra) hívják, és egy XIX. századi katonai térképen is megtalálható, mint feltüntetett objektum. A patak, vagy a helyiek nevezik még „kanálisnak” is csak egyes időszakokban telik meg minimálisan vízzel, az év nagy részében ki van száradva, sok csapadék esetén a víz a csatornarendszerben gyűlik össze, ami vízelvezetési szempontból igen kedvező. Mélysége körülbelül 3–4 méter körül mozog. Élővilágához tartozik a levelibéka, sikló, pióca, kisebb méretű vízi csigák, előfordul benne közönséges sás és nád (Tiszacsoma Kistérségi Hivatal).

7. ábra. A Szipa-patak (Saját felvétel, 2024).

Az egykori halastó (8. ábra) máig magántulajdonban van, szintén mesterségesen kialakított. Már rég nem tölti be eredeti funkcióját, sok évvel ezelőtt kiszáradt, belseje inkább erdőszerű, mintsem tó. 2012-ben pénztelenség miatt kiszivattyúzták belőle a vizet, ám egyes helyeken, tavasszal, mikor nagyobb a csapadékmennyiség, mini tavakat lehet felfedezni benne. Az egykori halastó területe hozzávetőlegesen 10,32 hektár, mélysége 5–8 méter, a közepén egy kiemelkedés található.

8. ábra. Az egykori halastó (Saját felvétel, 2024).

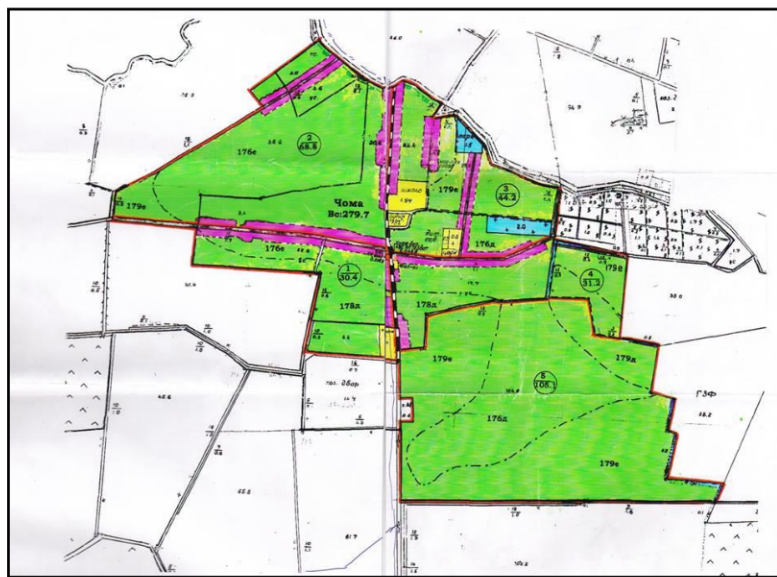
A szigetet a madarak érdekében telepítették, valamint kanálisrendszert alakítottak ki a part és a sziget között a halak szaporodásának elősegítése céljából.. Az 1980-as években a község lakói által közkedvelt fürdőző hely volt, később, míg volt benne víz, inkább horgászati szempontból volt jelentősége. Változatos vízi élővilággal rendelkezett: kárász, ponty, csuka, amur, busa, harcsa, pióca is élt egykor a tóban, illetve fészkeltek itt különböző vízimadarak, vadkacsák (Tiszacsomai Kistérségi Hivatal).

2.5. Talajviszonyok

Kárpátalja területe a talajviszonyokat illetően három övezetre tagolódik. A Kárpátaljai-alföld 104–140 méterrel a tengerszint felett magában foglalja tulajdonképpen a teljes Nagyszőlősi és

Beregszászi járásokat, illetve a Munkácsi és Ungvári járások délkeleti részét. Osztályozási rendszerüket tekintve, Tiszacsomán a barnaföldek különböző típusai fordulnak elő.

Tiszacsoma átfedő talajtípusa a podzolos réti barnaföld (9. ábra). Könnyen megállapítható, hogy kialakulásában és fejlődésében befolyása van a csekély aljnövényzetű erdőknek. A talajképző kőzet rendszerint a folyók egykori öntésterületén lerakódott hordalék, amelynek mechanikai összetétele emiatt egynemű, rendszerint agyagos vályog, agyag vagy nehéz agyag. A talajfolyamatokat az időszakosan kialakuló felszín közeli túlnedvesedés is jelentősen szabályozza, ezért van a réti kifejezés a talajfajta megnevezésében (Polupan–Szolovej, 2005).

9. ábra. Tiszacsoma talajtérképe (Forrás: Tiszacsomai Kistérségi Hivatal, 2023).

A podzolos réti barnaföldek nehezen művelhető, kezelhető talajok, elsősorban fizikai tulajdonságaikat kell javítani. Ezt szolgálja az alagsövezés, amellyel elkerülhető a pangó vizek megjelenése a talaj tömörebb rétegeiben. A kedvező levegőzöttség mély lazítással, valamint a kiszáradást követően a talaj felszínén kialakuló kéreg elmunkálásával hozható létre. Ezekre a talajokra évente körülbelül 40–50 t/ha szerves trágya kijuttatása mindenképpen szükséges. A szerves trágyát ősszel ajánlatos a bedolgozni a földbe, de nem túlságosan mélyre, mert a rossz levegőzöttség miatt nem lesz megfelelő a szerves anyag mineralizációja. Mivel ezeknek a talajoknak a kémhatása savanyú vagy nagyon savanyú, a meszezés, mint talajjavító eljárás kulcsfontosságú, ha talajhasznosítást vesszük figyelembe (Popliko–Popovics, 1972).

A podzolos réti barnaföldek jó potenciális termőképességgel bíró talajok. Nagyon jól megterem rajtuk az őszi búza, a kukorica, a zab, a napraforgó, különféle zöldségek, gyümölcs, szőlő, tehát a mezőgazdaságra okvetlenül alkalmas (Polupan–Szolovej et al., 2005).

A település határain belül 356 hektár föld van, ebből a lakosság részére 215 hektár szántóföld van kiosztva. Építkezési területnek 73 hektár földet lehet felhasználni. Állami intézmények alatt (iskola, óvoda, templom, polgármesteri hivatal stb.) 4,7 hektár földet tartanak számon. Tiszacsoma jelen álláspont szerint még hozzátartozik a Kárpátaljai Területi Állami Mezőgazdasági Kísérleti Állomáshoz, ide 324 hektár földterület van kiosztva (Tiszacsomai Kistérségi Hivatal adattára).

2.6. Növényvilág

Tiszacsoma és környéke növénytakarója kialakulásának kezdete a pleisztocén korra tehető, amikor az éghajlati viszonyok a hideg sztyepp, majd az erdős tundra és tajga térhódításának kedveztek. A csapadékosabbá váló éghajlat hatására a pleisztocén növényzetét mezofil erdők, először bükkös-gyertyános-fenyvesek, majd összefüggő tölgyesek megjelenése váltotta fel. Az ember gazdasági tevékenységének eredményeként a természetes növénytakaró átalakulása hamar megindult. Megkezdődött a zárt tölgyes erdők kiirtása, feldarabolása, amelynek következtében a tölgyerdők területe mindösszesen 15%-ra zsugorodott, ennek következtében az 1950-es években a Szipa-patak el is öntötte a lakóházak nagy részét (Baranyi, 2009).

A lomblevelű erdők övezetéhez tartozik a település és környéke. Ez elsősorban bükkerdőt, ritkábban tölgyerdőt jelent. A síkvidéki részen húzódik az előhegyvidék tölgyes övezete, amely az erdőszyeppi természeti övezet részét képezi. Domináns szerepű fája a kocsányos tölgy (*Quercus robur*). A lágyszárúak közül megemlíthetjük a molyhos sást (*Carex tomentosa*), a pázsitfűvet (*Briza media*), az erdei sást (*Carex Sylvatica*), az enyves zsályát (*Salvia Glutinosa*), a Martilaput (*Tussilago farfara*), a tüdőfűvet (*Pulmonaria*), az egyvirágú és bókoló gyöngyperjét (*Melica uniflora*, *Melica nutans*) a sáspáfrányt (*Pteridium aquilinum*), a kis téli loncot (*Lonicera*) (Pinczés, 1999).

Jelentős a másodlagos réti növényzet megléte, amely a kivágott erdők helyén alakult ki. Réti növényzet a folyók árterein, folyóteraszokon jelenik meg. A folyóhoz legközelebb eső partrészen, teraszokon ligeterdők húzódnak, ahol főleg a nyárfa (*Populus alba*, *Populus nigra*) az akác (*Robinia pseudo-acacia*), és a szeder (*Rubus fruticosus*) honos. Az akác

beborítja a Szipa-patak partjának jelentős részét (10. ábra), illetve megtalálható a településről kivezető Barátság utca végén, szegélyezve az út két oldalát.

10. ábra. Az akác elterjedése Tiszacsomán (Saját felvétel, 2024).

Tiszacsomán dísznövényként hasznosítják a bálványfát (*Ailanthus altissima*) vagy ismertebb nevén ecetfát, mely agresszíven terjedő, értéktelen, nehezen irtható gyomnövény. A temető útjának két oldalát, illetve az óvoda udvarát díszítik (Izsák, 2007/a). Emellett igen elterjedt és a településen élők által közkedvelt dísznövények: a rózsza (*Rosa*), tulipán (*Tulipa*), a liliumfa (*Magnolia*), több ház virágoskertjében megtalálható a pünkösdi rózsza (*Paeonia lactifolia*), orgona (*Syringa vulgaris*), írisz (*Iris*), hortenzia (*Hydrangea*).

A termesztett gabonafélék közül a legelterjedtebbek a búza (*Triticum aestivum*), a zab (*Avena sativa*), az árpa (*Hordeum distichon*), a kukorica (*Zea mays*) és a tritikálé (*Tritikale*). A falubeliek uborkát (*Cucumis sativus*), paradicsomot (*Lycopersicon esculentum*), retket (*Raphanus*), paprikát (*Capsicum annuum*), vöröshagymát (*Allium cepa*), káposztát (*Brassica*), különböző szőlőféléket (*Vitaceae*) termesztenek (Baranyi, 2009). Mezőgazdaság szempontjából fontos megemlíteni a gyümölcsfák jelentős elterjedését a faluban: alma-, körte-, szilva-, meggy-, cseresznye, barackfa. Eladási célzattal 3 család tart fent gyümölcsöst, barackot termesztnek. Egy család foglalkozik napraforgó termesztéssel több hektáron, napraforgóolajat is állítanak elő belőle. A településen leggyakrabban előforduló szőlőfajták: Bányai Izabella, csemegeszőlő, Zala Gyöngye, Moldovánka, Kadarka, Szőlőskertek

királynője. Az elmúlt években 3 család kezdett el földiák telepítésével foglalkozni, uborkát, paradicsomot, retket természetnek nagy mennyiségben. A háború kitörése előtt számos család megélhetését biztosította a mezőgazdasági tevékenység, sajnos napjainkra ez a szám nagymértékben csökkent (Ruszin Szilárd, 2024).

11. ábra. Tiszacsoma legöregebb, 350 éves körtefája (Saját felvétel, 2022).

A település területén több hektárnyi terület van parlagon és használják kaszálónak, ezeken a gyógynövényfélék nagy számban fellelhetők: cickafark (*Achillea millefolium*), fekete nadály (*Symphytum officinale*), lándzsás utifű (*Plantago lanceolata*), gyermekláncfű (*Taraxacum officinale*), mezei zsurló (*Equisetum arvense*) stb. A falu legidősebb fája egy 365 éves körtefa (11. ábra), a falusiak úgy nevezik azt a területet, ahol található, hogy „tyukos”.

2.7. Állatvilág

Jellemző a változatos állatvilág, régebben sokkal gazdagabb és színesebb volt. Az erős negatív mezőgazdaság miatta a fajösszetétel lecsökkent.

Az emlősök közül megtalálható az őz (*Capreolus capreolus*), a vaddisznó (*Sus scrofa*), az erdei nyest (*Martes martes*), a róka (*Vulpes vulpes*), mezei nyúl (*Lepus europaeus*), sün (*Erinaceus europaeus*), mókus (*Sciurus vulgaris*), vakond (*Talpa europaea*) közösleges menyét (*Mustela nivalis*), görény (*Mustela putorius*). Hozzávetőlegesen 20 faj rágcsáló és patkány van jelen a területen.

Erdőkben, mezőkön, lakott településeken széles skálán mozgó madárfaj él. Jellemző: a héjafélék, a bagoly (*Strigidae*), a kakukk (*Cuculus canorus*), a szürkefagoly (*Perdix perdix*), a fácán (*Phasianus colchicus*), a fecske (*Hirundo rustica*), a cinkefélék (*Paridae*), a rigófélék (*Turdinae*), a verébfélék (*Passarinae*), a hollók (*Corvus corone*), a fűrj (*Coturnix coturnix*), a gólya (*Ciconia ciconia*) és mások.

Elterjedtek a varjak és a verebek: a csóka (*Colaeus monedula*), a szarka (*Pica pica*), a vetési varjú (*Corvus frugilegus*), a házi veréb (*Passer domesticus*), a seregély (*Sturnus vulgaris*), a vadgerle (*Streptopelia turtur*), feketerigó (*Turdus merula*), a kakukk (*Cuculus canorus*), a nagy fakopáncs (*Dendrocopus major*), a kis fakopáncs (*Dendrocopus minor*), a fülemüle (*Luscinia megrhynchos*), a mezei pacsirta (*Alauda arvensis*), és a füstű fecske (*Hirundo rustica*). A mezőkön nagy egyedszámmal rendelkező fácán (*Phasianus colchicus*) kolónia él (Baranyi, 2009). A hüllők közül megtalálható a sikló (*Colubrinae*), a gyíkok (*Lacartidae*), a sztyeppe teknősbéka (*Testudo horsfieldii*). Az utóbbi harapása veszélyes az emberre is. Sok a varangyos béka (*Bufo bufo*) (Zselicky, 2009).

Védett állatok közé sorolandó az orvosi pióca (*Hirudo medicinalis*) – víztározókban, kanálisokban, szarvasbogár (*Lucanus cervus*), a lepkék nagy része, gyíkok, erdei és vízi siklók, fülesbagoly (*Bubo bubo*), patkóorrú denevér (*Rhinolophus hipposideros*), (Izsák, 2007/a).

A rovarok közül megtalálható a kisasszony szitakötő (*Caleopteryx virgo*), az óriási álkérész (*Perla maxima*), a szarvasbogár (*Lucanus cervus*), a fecskefarkú lepke (*Papilio machaon*), a kis apolló-lepke (*Parnassius mnemosyne*), a farkasalmalepke (*Zerynthia polixena*), a csipkés sokpöttyös boglárka (*Polyommatus daphnis*), a halálfejes lepke (*Acherionta atropos*), a törpeszender (*Proserpinus proserpina*), az óriás törösdarázs (*Scolia maculata*), a fehér csíkos méh (*Rhopitoides canus*), a gyakori fadongó (*Xylocopa valga*) (Kohut-Izsák, 2008).

A településen élők közül sokan foglalkoznak állattartással saját részre, eladási célzattal 5 család tenyészt sertést. A következő haszonállatok tartása elterjedt a településen: sertés (*Sus scrofa domestica*), tehén (*Bos taurus*), kecske (*Capra aegagrus hircus*), aprójószág: tyúk (*Gallus gallus domesticus*), kacska (*Anas platyrhynchos domestica*), lúd (*Anser anser*

domestica), nyúl (*Oryctolagus cuniculus var. domestica*), szinte minden háznál tartanak kutyát (*Canis lupus familiaris*) és macskát (*Felis silvestris catus*).

12. ábra. Vietnámi csüngőhasú sertés (Saját felvétel, 2024).

Egyre több család kezd vietnámi csüngőhasú sertést (*Sus scrofa domestica*) (12. ábra) tartani az igénytelensége és könnyű táplálása miatt, egyébként, a falubeliek úgy tartják, hogy sokkal egészségesebb is, mint a házi sertés, viszont igen zsíros. A kétezres évek elején 100 tehenet hajtottak ki a legelőre, most összesen 9 van. A faluban 1 ember tart lovat, nagyapám, Ruszin Szilárd (13. ábra). Méhészettel 2 család foglalkozik (Ruszin Szilárd, 2024).

13. ábra. Az utolsó tiszacsomai ló és Ruszin Szilárd (Saját felvétel, 2024).

3. TISZACSONA IDEGENFORGALMI LEHETŐSÉGEINEK VIZSGÁLATA

3.1. Jelenlegi turisztikai helyzet Tiszacsomán

A falusi turizmus komplex turisztikai termék: a szálláshely mellett a természeti környezet, a csend, a nyugalom, a jó levegő éppúgy szorosan kapcsolódik hozzá, mint a vidék kultúrája, a falusi életmód és szokások, továbbá a háztartási, ház körüli és a mezőgazdasági munkákban való részvétel, a pihenés és a sportolás lehetőségének biztosítása. Falusi turizmus kínálata számos elemből, az adottságok és a szolgáltatások széles köréből áll. A szállásadás rendszerint falusi vagy tanyasi környezetben lévő, a vidéki életformába betekintést nyújtó magánházaknál történik. A vendégek ellátásában javarészt a saját termelésű, illetve házilag előállított termékek felhasználása a jellemző, az ételek is magyar konyha hagyományainak felelnek meg. A vendégek számára lehetőséget kínálnak az egyszerűbb gazdasági, ház körüli munkákba való bekapcsolódásra, és széles körben nyújtanak szórakoztató jellegű programokat, mint például: a horgászás, lovaglás, vadászat vagy gyümölcszedés, gomba-, és gyógynövénygyűjtés, bor- és gasztronómiai túrák, esetleg pincelátogatások, vagy éppen vidéki kézműves mesterségek elsajátítása. A vendégek kikapcsolódását szolgálhatják a falusi ünnepekhez kötődő programok, vagy sportlehetőségek, melyek a természetben végezhetők (<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/vendeglutas>).

A jelenlegi turisztikai helyzet felmérése érdekében mélyinterjúkat készítettünk olyan személyekkel, akik érdekeltek a tiszacsomai turizmus helyzetének alakulásában. Elsőként Mester Andrást kerestük fel, aki a Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács (KMTT) elnöke.

A Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács egy szakmai szervezet, melynek legfőbb célja a kárpátaljai magyar nemzetiségű, turizmussal foglalkozó vállalkozók összefogása, illetve különböző segítségnyújtások, támogatások, szakmai képzések, felkészítések keretein belül megfelelő egzisztencia kialakítása számukra közösen, hogy minél sikeresebb munkát tudjanak végezni (<https://life.karpat.in.ua/?p=86352&lang=hu>).

Először is magának a Beregszászi járásnak a helyzetét jellemezte, a háború kitörése óta a turizmus szinte teljes mértékben leállt, a turisztikában tevékenykedőknél kevés volt a vendég, illetve a különböző fesztiválok nagy részét sem sikerült megszervezni, nem csak az érdeklődők hiányára, hanem a háborús helyzetre való tekintettel. Voltak azonban olyan időszakok is, amikor sikerült rendezvényeket szervezni és lebonyolítani, valamint bizonyos szinten a belföldi turizmus is beindult, ennek köszönhetően mérsékelt bevételhez juthattak a

különböző panziók, szállodák, vendégházak, vendéglők tulajdonosai, illetve a különféle szolgáltatásokat nyújtó vállalkozók és a szférában dolgozók.

Véleménye szerint Tiszacsomán nincs hivatalosnak tekinthető falusi turizmus, mint a szomszédos Mezőgecsében, hiszen minősített vendégfogadók nincsenek. Mindenféleképp elő kellene segíteni a falusi vendégfogadás és vendégfogadók létrejöttét, mivel ez jövedelemforrás lehet a lakosoknak, hiszen látnivaló van a településen, ha már csak a Honfoglalási Emlékparkot és Látogatóközpontot nézzük. Jelenleg egy szálláslehetőség van a faluban, ez a Hunor Cafe és Panzió (14. ábra), viszont ez nem üzemel. A Hunor Cafe és Panzió 20 ember befogadására képes. 2006-ban nyitotta meg Horváth László helyi vállalkozó. Nyolc szoba található benne, többségük 2 személyes. Három napraforgós értékesítéssel bír, a szobák jól felszereltek, mindegyikben van fürdőszoba, légkondicionáló és televízió, valamint WIFI hálózat érhető el a panzió egész területén. A szobákon kívül van az épületben konyha, fedett terasz. Bárként is üzemelt, rendelkezik két nagyobb helyiséggel, melyek rendezvények lebonyolítására alkalmasak (Horváth László, 2023).

14. ábra. Hunor Cafe és Panzió (Saját felvétel, 2023).

Amikor 2019-ben a magyarországi testvértelepüléseinkről (Bácsalmás, Kétpó) érkeztek turisták, 51 személy, a faluban lévő Hunor Cafe és Panzióban lettek elszállásolva. A többiek a település lakosai, illetve a Tiszacsomai Kultúrház vezetője, Reskó-Papp Angéla szállásolta el, teljesen ingyenesen. Tehát lennének Tiszacsomán vendégfogadó családok, amelyek rendelkeznek megfelelő körülményekkel, de sajnos e lehetőséggel még nem élt senki, egyedül

Horváth László, a panzió tulajdonosa foglalkozott falusi szálásadással és turizmussal, de a vírushelyzet, majd a háború miatt a panzió képtelen volt fenntartani magát (Reskó-Papp Angéla, 2023).

Rendezvények jelenleg nincsenek a településen, viszont a Látogatóközpontban részt lehet venni néhány programon: lovaglás, íjászkodás, tárlatvezetés, állatsimogató megtekintése, ezen programok lebonyolításához már van személyzet is, Reskó-Papp Angéla a tárlatvezető, neki van idegenvezetői képesítése, és diplomája falusi turizmus és vendéglátásból. A település falusi turizmusát amellelt, hogy itt is meghonosodna a vendégfogadás, még színes rendezvényekkel, gasztronómiai fesztiválokkal lehetne felvirágoztatni. Mester András még kiemelte, hogy kulcsfontosságú lenne még egy szervező, aki leszerelné a vendégek ideérkezését, és koordinálná az egész folyamatot.

Az elmúlt időszakban ki lehet jelenteni, hogy a település kezdetleges falusi turizmusa teljesen leállt. Turisztikai szakterületen dolgozik Vezsdel László, aki Kárpátaljai Hazajáró Egylet túravezető munkatársa, s immáron egy éve járja az egylet tagjaival Kárpátalját és a Kárpátok hegyvonulatait. Szerinte megtalálta a számára legmegfelelőbb hivatást, úgy gondolom, hogy nagyon hasznos egy ilyen tevékenységgel foglalkozó személy jelenléte, s talán munkájával elősegíti majd a falubeliek Kárpátokba történő utazási kedvének a növelését (Vezsdel László, 2023).

Még számos tényezőnek létre kell jönnie ahhoz, hogy Tiszacsomán falusi turisztikai és fogadó hálózat épüljön ki. Először is fel kell hívni a lakosság figyelmét ennek a lehetőségnek a jövedelmezőségére, pályázatokra, és egyéb anyagi juttatásokra lenne szükség, hogy az elmaradásokat pótolni tudják, illetve egy turizmuszervezőre, aki koordinálja az egész folyamatot. A falut reklámozni, hirdetni kellene, hogy még több látogatót vonzzon, hiszen a háborútól eltekintve lennének rendezvényeink, vannak vonzerőink, melyek érdemesek arra, hogy turisták látogassanak Tiszacsomára. A község közlekedését tekintve nem valószínű meg sem légi, sem vízi, sem vasúti közlekedés, ezekhez szükséges feltételekkel a település nem rendelkezik. Beregszásztól mindössze 10 km-re-délre fekszik, a Beregszász-Macsola és a Beregszász-Nagybakta-Mezőgecse útvonalon is megközelíthető. Utóbbi útvonal burkolata hagy kívánnivalót maga után, előbbi viszont 2-3 éve esett át teljes felújításra, már csak a Tiszacsoma-Macsola útszakasz vár felújításra. A település könnyen és jól megközelíthető, persze ehhez mindkét említett útvonal teljes felújítására lenne szükség. Nem messze van Tiszacsomától az asztélyi határátkelőhely, mindössze 11 km-re, ami előny a magyarországi vendégek fogadásában. Hátrányként említhető, hogy nem a „fő” turisztikai útvonalak mentén, de ahhoz közel fekszik. A főút állapota jónak mondható, a többi javításra szorul.

3.2. Tiszacsoma turisztikai vonzerőinek bemutatása

A természeti vonzerők a turizmus helyszínének egyik legfontosabb összetevői, a természeti környezet valamely elemei vagy sajátosságai. A természeti vonzerőkhöz tartoznak a következő komponensek: a víz (tengerpart, folyó, termálvíz); hegyek és dombságok; a klíma, éghajlat; tájkép, természeti ritkaságok (például vulkánok vagy gejzírek); védett területek (nemzeti parkok, vadrezervátumok); értékes növényfajok és védett állatok (Formádi 2015).

Tulajdonképpen csak azok a természeti tényezők alkothatnak vonzerőt, amelyek az emberek részére a tartózkodás szempontjából kellemesek, az állandó lakóhelyüknél kedvezőbb környezetet nyújtanak. A turizmus kialakulására, majd fejlődésére igen nagy hatást gyakorol a természeti környezet, ha a falusi-vagy zöldturizmust vizsgáljuk egyenesen mérvadó. Az ember fokozottan átalakítja környezetét, földünkön szinte nincs már érintetlen terület. Erősödik az urbanizáció, napi munkája során az ember egyre inkább elszakad a természettől, ezért növekszik az igény a természettel való közvetlen kapcsolat fenntartása iránt (<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/vendeglatas>).

A hegyvidékek, a vízpartok és más, tájképileg szép helyek egyre nagyobb tömegeket vonzanak magukhoz. A kedvező természeti tényezők azonban önmagukban még nem elegendők a turizmus kialakulásához, meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik az illető területre való eljutást, az ottani ellátást és elszállásolást. Így maga a turizmus is átforgatja a földrajzi környezetet.

Tiszacsoma természeti vonzerőit tekintve, vízikkal már nem rendelkezik. A falu határában lévő halastót régen előszeretettel látogatták a település és a szomszédos falvak lakosai a nyári fürdőzési szezon idején, illetve remek horgászó helyként funkcionált. Mára már inkább erdőre hasonlít a tó medre, otthont ad számos állatfajnak, valamint kiváló helyszíne a gombázásnak. Amennyiben az egykori halastó visszanyerné funkcióját, úgy a horgászturizmus is erőre kaphatna, bár ez a turizmus kicsiny szeletét képezi, nem túl széles spektrumú közönséget vonz.

Az iskola területén, amikor csatornáztak, termálvízre bukkantak, de az anyagi hiányosságok miatt sosem tudták ezt az erőforrást hasznosítani, tervezetek születtek az üggyel kapcsolatosan, de a megvalósításhoz még várnunk kell jó pár évet.

Hegyek és dombságok sincsenek a község területén, kivéve a halastó három méteres töltése; éghajlata Kárpátalja többi alföldi részéhez hasonlóan nedves kontinentális, természeti ritkaságokkal sem találkozhatunk a faluban, nem tartozik a területe semmilyen védett területhez.

Értékes növényfajok közül megemlíteném a fentiekben már szóban forgó, Fritsche tanyán lévő, ritka platán fát, és a falu legidősebb, 350 éves körtefáját.

Védett állatfajok közül kiemelném a minden tavasszal visszatérő fehér gólya párt, amelyek a tizsacsomai óvoda fűtőházának tetején fészkelnek, és minden évben van legalább három-négy gólyafiókájuk. Tizsacsoma területén lévő mezőség nagy részét hasznosították mezőgazdaságilag, az elmúlt években sok gazda kezdett napraforgót termesztetni, mely a falu körül igazán kellemes látványt nyújt nyáron.

Tizsacsoma építészeti vonzerőkben gazdag falunak mondható. A településen 2 nagyobb jelentőséggel bíró vonzerő van, Honfoglalási Emlékpark és Látogatóközpont, valamint a Tizsacsomai Görögkatolikus Urunk Színeváltozása és Államalapító Szent István Király templom. Mindkettőnek megvan a maga érdekessége, ezekről a következő fejezetekben szeretnénk bővebben írni.

Kulturális vonzerőként megemlíteném a Tizsacsomai Kultúrházat (15. ábra), melyben már évtizedek óta folyik a hagyományőrzés, a magyar népi kultúra, szokások fenntartása és átadása. A tizsacsomai művelődési ház a Baktai Állami Kutatóállomás által épült fel, és 1983-ban adták át. Abban az időben a környék legnagyobb és legfejlettebb művelődési központjának számított. A komplexumban a színház mellett helyet kapott a sportcsarnok, a könyvtár és a moziterem is.

15. ábra. A Tizsacsomai Kultúrház (Saját felvétel, 2023).

A rendszerváltás után a kutatóállomásnak már nem volt anyagi lehetősége arra, hogy fenntartsa az épületet, amely emiatt pusztulásnak indult. A tető beázott, a falak

megrongálódtak, lassan használhatatlan lett az épület. További nehézséget jelentett az épület jogi státuszának hiányossága, mivel a kutatóállomás már nem foglalkozott a művelődési házzal, a helyi tanácsnak pedig nem állt módjában átvenni a tőlük. Tulajdonviszony hiányában nem volt lehetőség pályázni és felújítani a központot. A 2000-es évek elején a kutatóállomás végre átadta az épületet a tiszacsomai tanácsnak, viszont ezzel még nem oldódott meg a probléma, ugyanis újra be kellett jegyeztetni az épületet, ami jelentős költségbe és sok időbe került. 2017-ben járási és megyei támogatásból, valamint a testvértelepülések hozzájárulásából sikerült elkezdni a tetőcserét, emellett a belső felújítás is tart (<https://karpatalja.ma/sorozatok/mestersegem-cimere/karpataljarol-jottem-mestersegem-cimere-kulturhazvezeto/>).

A Kultúrházban jelenleg 1 táncsoport számára folyik az oktatás, 28-an vannak, jelentős sikerekre tettek szert. Bokréta táncsoport (16. ábra) néven számos rangos versenyen vettek részt Kárpátalján, és a határon túl, Magyarországon is. Szatmári és Rábaközi táncokat adnak elő, szatmári és rábaközi, legújabbban pedig nagydobronyi népviseletben.

16. ábra. Bokréta táncsoport (Forrás: a Kultúrház Facebook oldala, 2024).

Még egy különlegességet tudhat magáénak a falu, a Tiszacsomai Betlehemes játékot (17. ábra, 31. oldal), melyet minden év karácsonyában előadnak, teljes mértékben a hagyományoknak megfelelően. Mind a bábok, mind az öltözetek a szokásokhoz híven vannak elkészítve, ezt pedig Kész Margaréta néprajzkutató és történész alá is támasztotta. Mivel ilyen kulturális kincset őriznek és éltetnek a mai napig, jelöltették a Betlehemet Kárpátalja Kulturális Örökségeinek listájára, amire sikeresen fel is kerültek. Már nem sok településen őrzik a hagyományt, emiatt a tiszacsomai betlehemnek igen nagy szerepe van a szokás megőrzésében. Minden apáról fiúra száll, amellett, hogy templomban adják elő, részt vettek

sok itthoni és külföldi versenyen, ahonnan minden évben dobogós helyezettként tértek haza. A betlehemes játékot összesen 6 gyermek (fiú) adja elő, a hagyománynak megfelelő öltözetben.

17. ábra. Tiszacsomai Betlehem (Forrás: a Kultúrház Facebook oldala, 2023).

Jelenleg gyűjtés folyik a Kultúrházban, a vezető, Reskó-Papp Angéla régi szötteket, kendőket, kézimunkákat, használati tárgyakat gyűjt, amelyből kiállítást szeretne később. 100 éves tárgyai is vannak, így ezek muzeális értéknek számítanak. Szövőszékek is találhatók a művelődési házban, melyeket a mai napig használnak. Éltetik a tiszacsomai asszonyok és gyermekek a szövés, hímzés, nemezelés, mézeskalácssütés, csuhéfonás, tojásfestés, horgolás, gyöngyfüzés hagyományát, valamint a tiszacsomai papné, Demkó Anikó jóvoltából 2 éve megkezdődött a gyertyaöntés, gyertyakészítés a résztvevők körében. Ezekből a munkákból, és fent említett tárgyakból szeretné a kultúrvezető a kiállítást megszervezni, hogy ez által bárki megtekinthesse a faluban őrzött értékeket (Reskó-Papp Angéla, 2024).

3.3. A Tiszacsomai Görögkatolikus Urunk Színeváltozása templom bemutatása

A falu görögkatolikus egyháza a XVII. században keletkezett. 1949-1969 között a sztálinisták hivatalosan betiltották a görögkatolikus vallást, a helyére a pravoszláv vallás került. 1991-től a magyar görögkatolikusok visszaállították az 1949-előtti jogi helyzetet. Az első görögkatolikus templomot 1890-ben építették. Sajnos mára az első templom elvesztette

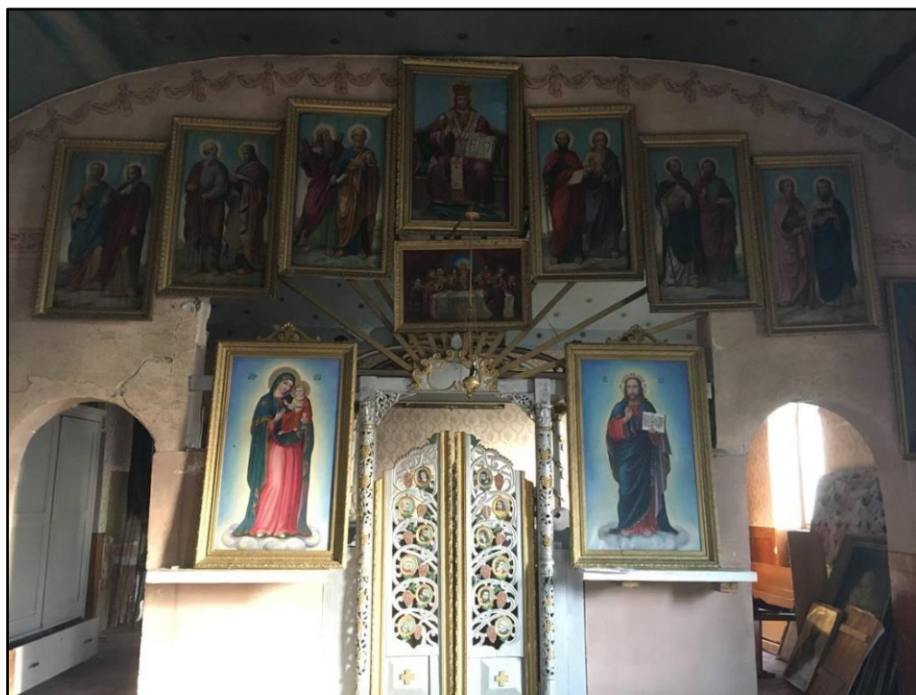
funkcióját, és nincs olyan állapotban, hogy turisztikailag ki lehetne használni. A bejárata felett egy Szűz Mária dombormű található, melyet Csírpák Viktória készített. Az Istenszüdő Szűz Mária Oltalma Görögkatolikus templom (18. ábra) eredetileg iskola-kápolnának épült, a templom udvarán fából készült harangláb állt.

18. ábra. Az Istenszüdő Szűz Mária Oltalma Görögkatolikus templom napjainkban és 2001-ben (Saját felvétel, 2024).

Ahol most a torony van, ott volt a szentély része, amelyet az istentiszteletek során kinyitottak, amikor iskolaként üzemelt, be volt zárva. Az 1940-es és 1950-es években építették hozzá a téglából készült tornyot, amelybe 2 harangot helyeztek. A templomot az 1970-es években festette ki Pösze Elek az itteni hagyományoknak megfelelően, aki szakmája szerint nem festő, és ő jelenleg a település legidősebb férfinja. Az ikonosztáziája (19. ábra, 33. oldal) nem hagyományos, hanem gyakorlatilag boltíves, vakolt falfelületre felakasztott képekből áll, két nagyobb alapképből, a többi kép körülbelül ugyanolyan méretű. Demkó Ferenc szerint különösebb értéke a falfestményének nincsen, hiszen az állapota a hosszú évekig tartó elhanyagolás következtében leromló, a vakolat hullik, viszont a későbbiekben szeretnék hasznosítani nem templomi, hanem közösségi célokra. A szentélyben egy nagyméretű, kőből készült oltár van, amely mai napig nincs szétszedve, az oltár fölött baldachin van, fából

készült, művészeti értéke elhanyagolható, a szent képek is talán a koruk okán fognak majd valamit érni.

19. ábra. A régi görögkatolikus templom ikonosztáziája (Saját felvétel 2023).

A harangot átvittek a 2009-ben felszentelt új templomba. A templomon észrevehető jelek árulkodnak arról, hogy eredetileg nem templomnak épült, hiszen a fundamentum magassága minimális, lehet mondani, hogy alap nélkül épült fel, aminek az lett a következménye, hogy a kör közepén lévő, silány minőségű csempéből készült padlózat kettéhasadt hosszában. A tornyot jelenleg felújítják, a tetején lévő kereszt teljes egészében meggörbült, a torony több részén cserére szorulnak a fedőlemezek. Szerették volna a tornyot elbontatni, mivel az épület már nem funkcionál templomként, viszont abban maradt a közösség, hogy ha olcsóbb a megjavítása a toronynak, akkor inkább megjavítatják (Demkó Ferenc, 2024).

Az új katolikus templomot (20. ábra, 34. oldal) 1993-ban kezdték meg tervezni, 1994-én október 2-án rakták le az alapkövét, amelyet Holovács József, a munkácsi egyház akkori segédpüspöke szentelt meg, Szabó Konstantin volt az egyházközség parókusa. A templomépítésre választott hely az idő elmúltával nem igazán mondható szerencsésnek. A régi templom helyére szerették volna építeni, azt időközben elbontani, viszont a templom udvarán hatalmas diófákat sajnálták kivágni. A diófák napjainkra elpusztultak, a templom pedig az eredeti helyén kissé távolinak mondható a lakóházaktól. A templom építésének elkezdésében nagy szerepe volt Bakancsos Lászlónak. Demkó Ferenc 1997-ben került

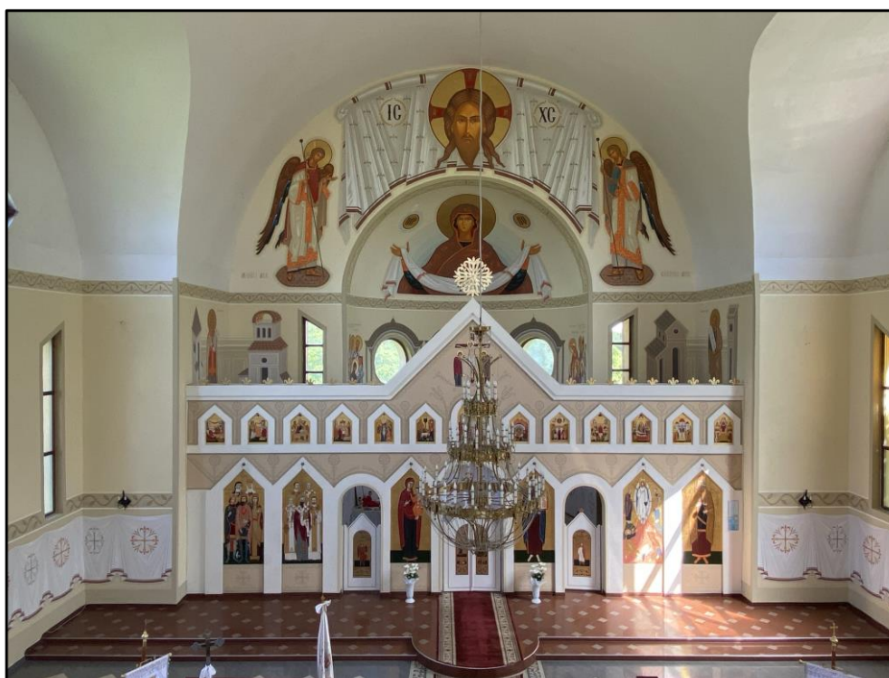
Tiszacsomára, addig Szabó Konstantin szolgálata alatt folytak a munkálatok. A falak 3 métereseek, mesélik egyesek, hogy a fundamentumába 1 vagonnyi cementet öntöttek. 2009-re sikerült a kül- és beltéri munkálatokat befejezni. Nyugatról is és Magyarországról is jött támogatás nem nagymértékben. De aztán, mikor kiderült, hogy Magyarország bíborosa is elfog látogatni a templom felszentelésére, kaptak egy nagyobb összeget, így sikerült befejezni.

20. ábra. Tiszacsomai Urunk Színeváltozása és Államalapító Szent István király
Görögkatolikus Templom (Saját felvétel, 2024).

2009. augusztus 29-én, Keresztelő Szent János Eljövételének napján szentelte fel Milán Sasik, munkácsi apostoli kormányzó, Udvardi György, esztergom-budapesti segédpüspök, sok más pap részvételével. Urunk Színeváltozása és Államalapító Szent István királyunk tiszteletére szentelték fel, emlékezetes ünnepség keretein belül. Az új templom felépítésével a tiszacsomaiak egy régi álma vált valóra, az 1900-as évektől szeretettek volna egy impozáns templomot, mely annak is épült. A szent képek felfestésére a felszenteléstől egészen 2023-ig kellett várni, tavaly kezdődött el a templom belsőterének kifestése (21. ábra, 35. oldal). Bíró Péter ikonfestő és csapata kezdte el, a szentély részt be is fejezték, viszont a háborús helyzet miatt, most a festők nem nagyon tudnak utazni, így a teljes tér kifestése még várat magára.

Nem szokványos ikonosztázával rendelkezik a templom, téglából készült, faragás gyakorlatilag nem található rajta, az ablakok háromszög formáját megtartva, az ikonok teteje is háromszögben csúcsosodik ki. Egy sor alapkép és egy sor ünnep alkotja az ikonosztáziát, Maklár Zsolt, magyarországi ikonfestő készítette, de ő sajnos 2 évvel ezelőtt elhunyt, ezért folytatták Bíró Péterék.

21. ábra. Az új görögkatolikus templom beltéri festése (Saját felvétel, 2024).

Új templom padok is készülnek, melyek fafaragásokkal díszítettek, de még nem kerültek elhelyezésre, mivel még a hajórészt fel kell állványozni, a rajta lévő mészréteget le kell vájni, és nem tenne jót, ha az ebből keletkező por belepne a faragásokat. A padokat Kovács Miklós készítette. A templomtetőt eredetileg cseréppel kellett volna fedni, de inkább ezt az akkor még, 2008-an jónak tűnő bitumenes zsindellyel tették, viszont a vidékünkre jellemző időjárási viszonyoknak, vagy a templom magasságának köszönhetően nem bizonyult hosszútávon jó fedőanyagnak. Úgyhogy két évvel ezelőtt Sele József, vállalkozó és csapata átfedte a külsejét, újrafestették, alumínium lemezekkel borították.

Tervben van még egy kereszt, hiszen minden katolikus templom előtt áll egy az udvaron, illetve jó lenne körbekeríteni az udvart egy kerítéssel.

Szent királyunktól egy ereklyét – egy koponyadarabkát – helyeztek el benne, melyet Erdő Péter bíboros, az Esztergom–Budapesti Főegyházmegye érseke, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke, az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsának elnöke juttatott el

Milan Sasik, a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye püspöke közvetítésével a tiszacsomaiaknak, ezzel is még értékesebbé téve magát a templomot. (<https://karpataljalap.net/2009/09/04/szent-istvan-ereklye-tiszacsoman>). A koponyaereklye a Szent Istvánt ábrázoló ikonban található (22. ábra), a koronájában, mellette pedig a tanúsítvány és az adományozó levél, mely igazolja ennek eredetiségét.

Még egy kincset őriz a templom épülete, az Úrszínváltás ikonban lévő kődarab Szentföldről, a Tábor hegyéről való. Ennek is megvan a maga története: a szeminárium rektorát, Bérés Pétert megkérte Demkó Ferenc, hogy hozzon neki egy kődarabot a Tábor hegyéről, ha ott jár. El is hozott egy ökölnyi nagyságú követ, arról egy kis darabot letörtek és így került az ikonba.

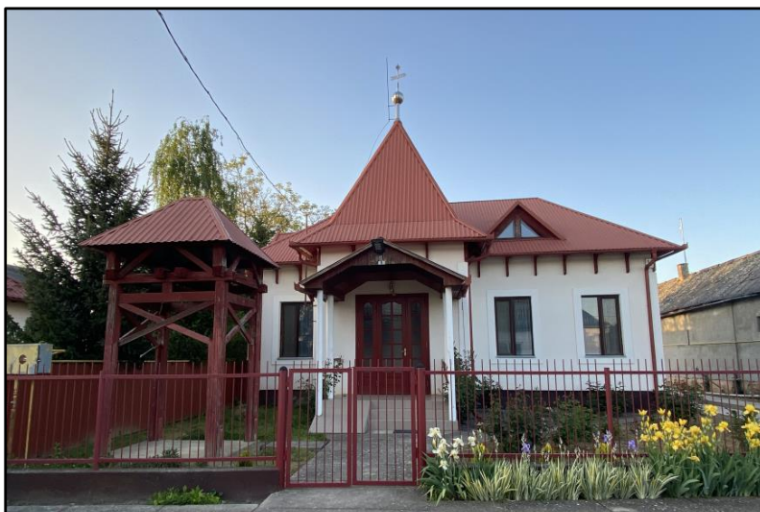

22. ábra. A templomban lévő ereklyék (Saját felvétel, 2024).

Egyik érdekessége még a templomnak, hogy mielőtt a padlózatát lecsempézték, a falu görögkatolikus hívei üzeneteket, kéréseket, imákat írhattak rá krétával, ezek ma nem olvashatók, hiszen a csempe alatt vannak. Már biztosan nagyon sokan nem is emlékeznek, mit kértek, vagy írtak, viszont az Úr Isten mindent lát, és mai napig gondot visel a tiszacsomai gyülekezetről és a templomról is egyaránt (Demkó Ferenc, 2024).

A templomot Balog Jánoszláv tervezte, az építést Ábrány Miklós vezette, az ikonokat Maklár Zsolt ikonfestő készítette. A harangot a régi templomból hozták át (Forrás: emléklap a 2009-es templomszentelőről).

Néhány szóban szeretnénk még kitérni a református templomra (23. ábra) is, bár nem nagyszámú reformátusvallású él a településen, holland segítséggel sikerült felépíteni a 2000-es évek elején egy gyülekezeti termet és parókiát, 2002-ben épült fel. Körülbelül 20 gyülekezeti tag van.

23. ábra. A Tiszacsomai Református Templom (Saját felvétel, 2024).

3.4. A Tiszacsomai Honfoglalási Emlékpark és Látogatóközpont bemutatása

Kárpátalja területén számos, a honfoglalás idejéből származó leletre bukkantak, amelyek közül a beregszászi járási Tiszacsomán feltárt temető a környék legjelentősebb emlékhelyeként ismert, hiszen nagyon gazdag leletanyagot foglal magába. Az ásatások során a régészek egy X. századi magyar határvédő közösség nyughelyét és egy korabeli települést tártak fel, melyek nyilvánvaló bizonyítékai annak, hogy a magyarok – élükön Árpád vezérrel – nemcsak átvonultak a területen, hanem településeket létrehozva telepedtek le és éltek a vidéken (<https://kmksz.com.ua/2020/07/08/folytatodnak-a-munkalatok-a-tiszacsomai-honfoglalasi-emlekparknal/>). A történet-tudomány alátámasztja a magyar köztudatban évszázadok óta élő nézetet, miszerint Árpád honfoglaló népének jelentős hányada 895-896-ban a Vereckei hágón keresztül lépett a Kárpát-medence területére, majd haladt tovább az Alföld felé. A Képes Krónika adatai szerint a honfoglaló magyar seregek huzamosabb ideig tartózkodtak a vidéken. Álmos vezér azt követően adta át a hatalmát fiának, Árpádnak, miután megölték Laborcot és bevették Hung várát. Árpád elfoglalt minden földet a Bodrogtól Ugocsaig, beleértve Borsova várát is. A régészeti leletek egyértelműen bizonyítják, hogy a

honfoglaló magyarok már a IX. század végétől tartósan a vidéken telepedtek meg. Kárpátalján nem csak egyedi sírhelyeket tártak fel, hanem egész temetőket, ezek közül is talán a legjelentősebb a Tiszacsoma-Szipahát területen felszínre hozott leletanyag mennyisége (Tarpai, 2021).

A feltárt X. századi temető sírjaiból szablyák, szablyakardok, nyílvevők, íjmerevítő csontok, női ékszerek, edények kerültek elő. A temető sírjai sorokat és jól elkülöníthető csoportokat alkotnak. A temetkezési szokások tették egyértelművé a kutatók számára, hogy itt egy határvédő X. századi magyar közösség nyughelyére bukkantak. Feladatuk abban állt, hogy az ország északkeleti kapuját megvédjék. 1986-ban illetve 1987-es esztendőben egy kemeroói régész, Viktor Bobkov és csoportja Tiszacsoma határában 26 sírt tárt fel. 1993-ban megpróbálták lakóházak részére felparcellázni, de a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség / KMKSZ/ aktivistái ezt megakadályozták, és a területet államilag védetté nyilvánították (<http://www.karpataljaturizmus.hu/index.php?p=h&a=65>).

1993 és 1999 között az Ukrán Nemzeti Egyetem archeológusai, Balaguri Eduard és Kategorisko Vjacseszlav vezetésével további 78 sír maradványait tudták a felszínre hozni. A több mint 1000 esztendősi temető északi részén a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség kezdeményezésére, valamint munkája által, 1996-ban emlékparkot (24. ábra) létesítettek (<http://www.karpataljaturizmus.hu/index.php?p=h&a=65>).

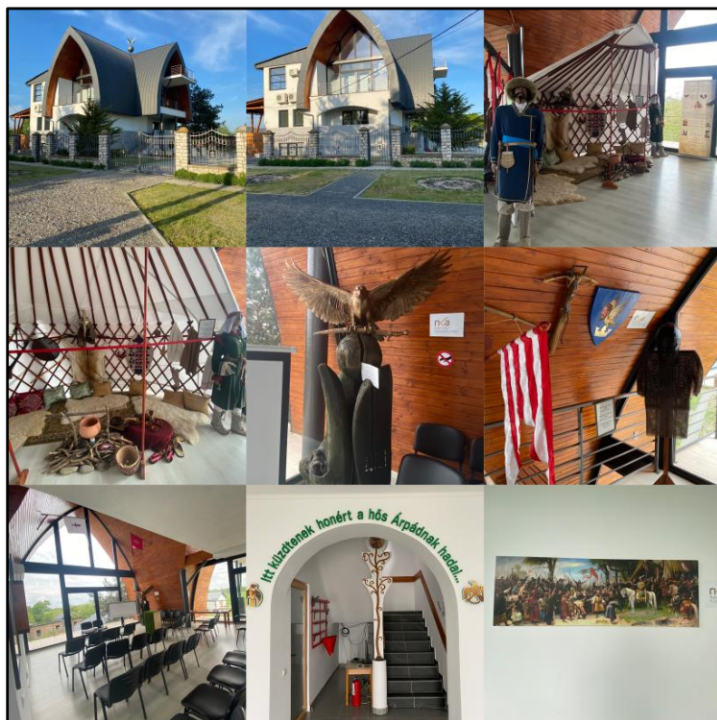

24. ábra. A Tiszacsomai Honfoglalási Emlékpark (Saját felvétel, 2024).

2003 szeptembere és októbere folyamán az immáron az Illyés Közalapítvány támogatásával az Ungvári Állami Egyetem és a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársai közös ásatási munkálatokba kezdtek. A 2003-as ásatások egyik legfontosabb eredménye, hogy a temető közelében a kutatók rábukkantak a korabeli település nyomaira, és a feltárt területen nagy mennyiségű kerámia került elő. Ebben az évben a budapesti és az ungvári szakemberek összesen 4 sírt tártak fel. Az egyikben a női holttest kezei a mellkasán keresztben voltak elhelyezve, viszont a pogány magyaroknál ez nem volt szokás. Számos más jel is arra utal, hogy a honfoglaló magyarok egy része letelepedett, és itt élt Szent István uralkodásának idején, a kereszténység felvételekor is. Felvették a kereszténységet és keresztény szokásoknak megfelelően temetkeztek (www.karpatinfo.net.ua/latnivalo/300326-tiszacsomai-honfoglalasi-emlek-es-szoborpark).

A honfoglalási emlékművet (Kopjafát) Csírpák Viktória Beregvidéki képzőművész készítette el. 2000-ben az emlékparkban felavatták Árpád vezér szobrát, a magyarországi Frech Ottó és Szabó József alkotását, majd 2001 őszén pedig ugyanitt Szent István szobrának a felavatására került sor (<http://paprikawellness.com.ua/programok/latnivalok/tiszacsomai-honfoglalasi-emlek-es-szoborpark>).

2020. október 23-án adták át az Emlékpark részét képező Látogatóközpontot (25. ábra).

25. ábra. A látogatóközpont és néhány kiállított tárgy (Saját felvétel, 2024).

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség 2018-ban vásárolta meg az emlékpark mellett található épületet, melyet az átépítés és felújítás után látogatóközponttá alakították át. A honfoglalás és az Árpád-házi királyok korát feldolgozó tematikus kiállítást Kész Barnabás néprajzkutató-történész saját kezűleg rendezte be. Az egyes termekben megtekinthető honfoglaló őseink ruházata, fegyverzete, az általuk használt eszközök. A központ második szintjén a helyi magyarság X. századi életmódját, a tetőtérben az Árpád-házi királyok korának helyi vonatkozású emlékeit tekinthetik meg a látogatók (1. melléklet).

A korszerű szemléltetőeszközök, tájékoztató anyagok mellett fontos szerep jut az interaktív módszereknek, amelyek még érdekesebbnek bizonyulnak mind a gyerekek, mind a felnőttek számára. Tehát láthatunk korabeli temetkezési helyet, kettévágott jurtát, pattintott eszközöket, az évszázadok magyar zászlóit, kardokat, a különböző korok magyar népviseletét. Az épület melletti téren ősi magyar motívumokkal díszített filagóriát és hidat építettek (<https://karpatalja.ma/kultura/atadtak-a-tizsacsomai-latogatokozpontot/>).

2016. június 22-én a KMKSZ hagyományos tizsacsomai honfoglalási emlékünnepeinek keretében felavatták az eredetileg a vereckei honfoglalási emlékműre tervezett turulmadár-ábrázolást és íjat (26. ábra), amelyet az emlékmű rendszeres meggyalázása miatt inkább Tizsacsomán helyeztek el. Az alkotó Matl Péter, s az Emlékpark, létrehozásának 20-dik születésnapján bővült az alkotásokkal, melyek végre méltó helyre kerülhettek (<https://karpataljalap.net/2016/06/22/isten-aldja-magyarsagot-isten-aldja-karpataljat/>).

26. ábra. Az emlékparkban lévő Turul Madár és Íj emlékművek (Saját felvétel, 2024).

2021-ben a Nemzeti összetartozás nevében a Turul-emlékmű mellett elültették a Vereckei-hágón megfogant fenyőcsemetét. A kis fenyő mellé az elkövetkezendő években mindegyik "elszakított területről" érkeznek majd facsemeték (<https://www.karpataljainepfoiskola.hu/nemzeti-osszetartozas-emlekmuvek-emlekparkok-es-megemlekezesek-karpataljan/>).

A koronavírus, majd pedig már a 2 éve tartó háború nem teszi lehetővé az egykori nagyszabású ünnepek lebonyolítását az emlékparkban, viszont meg kell említenünk két nagyobb volumenű eseményt, melyeknek néhány évvel ezelőtt a honfoglalási emlékpark szolgált helyszínül. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség minden év júniusának második hétvégéjén megtartotta az Árpád-kupát a tiszacsomai futballpályán, illetve emlékünnepséget szerveztek a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékparkban, amelyet Ősök Napjaként volt szokás említeni. Az Árpád-kupán rendszerint két korosztály csapatai mérköztek meg egymással – a 30 év fölöttiek és az általános iskolások –, s természetesen a nyertes csapat gazdagodik a kupával. A futballmérkőzések szombaton zajlottak, míg az emlékünnepségek vasárnap kerültek megrendezésre. Az Ősök Napján már reggeltől korabeli magyar mesterségeket bemutató kézművesek voltak a helyszínen, akik várták az érdeklődőket, hogy betekintsenek a fafaragás, a hordókészítés, a szövés és horgolás rejtelseibe. Mindig biztosítottak lehetőséget a jurta megtekintésére, az íjászat kipróbálására, illetve igyekeztek a szervezők a lovaglás lehetőségét is biztosítani (<https://kmksz.com.ua/2020/07/08/folytatodnak-a-munkalatok-a-tiszacsomai-honfoglalasi-emlekparknal/>).

A Tiszacsomai Honfoglalási Emlékparkban tartották az augusztus 20-ai Szent István napi búcsút, mely Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet rendezésében zajlik, együttműködve a KMKSZ-szel, az UMDSZ-szel, a KMKSZ Ifjúsági Szövetségével, a Görögkatolikus Ifjúsági Szövetséggel, valamint a Tiszacsomai Görögkatolikus Egyházközséggel. Az ünnepség minden éven neves fellépőket vonultat színpadra, s lezárás kép nagyszabású tűzijátékkal búcsúztatják a résztvevőket (https://karpataljalap.net/2019/08/21/szent-istvan-napi-bucsu-tiszacsoman)).

2022–2023-ban is munkálatok folytak az emlékpark területén, számos terv volt készülőben, amelyekkel még bővíteni szerették volna a jelenlegi lehetőségeket. Állatsimogatót tartanak fenn, melyben póni lovak, bárányok, nyulak és baromfik kaptak helyet, illetve lovardát építenek, ahol majd lovas oktatás folyhat. Szeretnék még egy futballpályát kialakítani itt, hogy a minden évben tartandó Árpád-kupát ne keljen más helyszínen megvalósítani. Valamint, ha lesz rá mód, szeretnék egy gyümölcsöst is

létrehozni a park mellett, melyben a vidékre jellemző ősi magyar fajták kapnának helyet. Miután ezek elkészültek, ha a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékparkba vendégek érkeznek, akkor már a park megtekintése mellett számos más élménnyel is gazdagodhatnak: kiállításokat, interaktív bemutatókat nézhetnek meg, meglátogathatják az állatsimogatót, s lehetőség nyílik a lovaglásra is (Rácz János, Tiszacsomai KMKSZ elnöke, 2022). Rácz János lett megbízva a park gondozásával, az általa felkért önkéntesek végeznek lomtalanítást, a fák metszését, a szemét elszállítását, a gyomirtást. A hely jobb megközelítése érdekében egy kis betonhíd is ki lett helyezve a Szipa-patakra.

A két évvel ezelőtti tervezgetés napjainkban valósággá vált, hiszen a park területén Tündérkertet hoznak létre. 2023. október 6-tól a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékparkban növekszik annak a körtefának az utódja, amely alatt utolsó estjét töltötte Petőfi Sándor. A facsetete a Tiszacsomai Tündérkert első fája. Az ismert legenda szerint Petőfi Sándor utolsó estjét, 1849. július 30-án a székelykeresztúri Gyárfás-kúria kertjében, egy terebélyes körtefa alatt töltötte, s itt elszavalta az „Egy gondolat bánt engemet” című költeményét, melyben megjósolta azt, hogy a magyar nemzet szabadságáért küzdve esik majd el a harctéren. Másnap innen indult fehéregyházi útjára. A Petőfi-kultusz helyi ápolói megőrizték a körtefát, majd amikor az kiöregedett, az oltványából újat ültettek a helyére. Különösen aktuális volt a körtefa elültetése a költő emlékévében (<https://life.karpat.in.ua/?p=164358&lang=hu>).

Az első Tündérkertet Szarvas József Kossuth- és Jászai Mari-díjas színművész hozta létre 2009-ben a magyarországi Viszákon. A gyümölcsös szimbolikus jelentéssel bír, hiszen ahány gyerek született az előző évben a településen, annyi facsetetét ültetett ide a közösség minden esztendőben. A Tündérkert az őshonos gyümölcsfáknak ad otthont, ahol az elültetett facsetetek megőrzik a régi magyar gyümölcsfajták génállományát. „A tündérkert szónak olyan varázslatos csengése van, hogy már évekkel ezelőtt tudtam, mi is részesei leszünk egy ilyen létrejöttének” – mondta el beszédében Sin József, a KMKSZ Beregszászi Középszintű Szervezetének elnöke, és megköszönte Szarvas Józsefnek ezen csodálatos ötlet kárpátaljai meghonosítását. A híres színművész nemcsak felvetette a kezdeményezést, hanem tett is az első kárpátaljai Tündérkert létrehozásáért, és elhozta az első fát, Petőfi körtefáját Tiszacsomára. Kiemelte, hogy olyan időkben élünk, amikor „sok dolgot kell megmentenünk: lelkeket, gyermekeket, iskolákat, folyókat, anyanyelvünket, hagyományainkat, virágokat és a fákat is”. A kert helyszínéül szolgáló honfoglalási emlékparkra téve a hangsúlyt Sin József így nyilatkozott: „Úgy gondolom, hogy nagyon jó helyszínt választottunk, ugyanis minden kárpátaljai magyar tudja, hogy ez a legfontosabb emlékhely a helyi magyarság számára, hiszen itt nyugszanak ősünk. Remélem, hogy a most elültetett körtefa és majd a később

ültetendő fák gyökerei mélyre lenyúlnak a földbe, ahol összekapaszkodnak honfoglaló őseink csontjaival, s közösen fogjuk őrizni múltunkat, örökségünket, és ez nagyban hozzásegít majd minket lelkileg is a megmaradáshoz”. Az eseményen Gál Natália, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház színművésze előadásában hallhatták a résztvevők Lőrincz P. Gabriella kárpátaljai kortárs költő Rész című versét, majd Kányádi Sándor Haldoklik az öreg tanú című költeményét szavalta el Szarvas József. A picinyke körtefát Szarvas József és Sin József és Rácz János ültette el az emlékparkban (27. ábra). Az esemény végén Zán FABIÁN Sándor református püspök Isten áldását kérte a résztvevőkre és az elültetett fára (<https://life.karpat.in.ua/?p=164358&lang=hu>).

27. ábra. A Tündérváros első fájának elültetése

(Forrás: <https://life.karpat.in.ua/?p=164358&lang=hu>, 2023).

2023. október 27-én ünnepélyes megnyitó keretein belül adták át a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékpark részét képező Jurtamúzeumot. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség a Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanáccsal együttműködve az Európai Unió által meghirdetett HUSKROUA program keretében hozta létre a tájházat. A jurtamúzeum ünnepélyes megnyitóján elsőként Mester András, a KMTT elnöke köszöntötte a jelenlévőket. Összegezte a projekt eredményeit és elmondta: a programba Kárpátalján négy tájház került be, melyek mindegyike a magyarokra és a vidéken élőkre jellemző egy-egy meghatározó mesterséget elevenítenek fel. „A tiszacsomai jurta-tájháznak a tematikája a honfoglalás kora, illetve a lovász hagyományoknak az ábrázolása és bemutatása, ezért itt az íjászkodást, valamint a lovaglást gyakorolhatják majd az ide látogatók”. Azt is megtudhatták a résztvevők, hogy a

Nagymuzsalyban létrehozott tájházban a szőlészet és a gyümölcsfeldolgozás, a Salánki Tájháza a kádármesterség áll a középpontban, Viskén pedig a már meglévő tájházat kibővítették egy kovácsműhellyel, valamint lenfeldolgozó pavilonnal. „Az érdekessége a tájházaknak még amellett, hogy élő tájházak – tehát mindenhol az adott tematikában egy szakember fogja bemutatni az adott mesterséget –, össze lesznek kapcsolva magyarországi tájházakkal, ami azt jelenti, hogy minden tájházban lesz egy monitor, melyen megtekinthető lesz egy bemutató kisfilm a többi tájházról is, amolyan ízelítő, ha valaki például Tiszacsomán jár, akkor tudja majd látni, hogy mi van Kisvárdán, Viskén vagy éppen Salánkon, s ha kedvet kap, akkor oda is el tud látogatni” – hívta fel a figyelmet a KMTT elnöke (<https://life.karpat.in.ua/?p=166977&lang=hu>).

A Tiszacsomai Jurtamúzeum (28. ábra) nemcsak azért páratlan, mert nincs több ilyen a vidéken, hanem mert a honfoglalási emlékpark és a látogatóközpont mellett kialakított állatsimogató, valamint az épülő lovarda szomszédságában található, így lehetőség nyílik arra, hogy az ide látogatók komplex bemutatót kapjanak a honfoglaló ősök életéről, az ezer évvel ezelőtti időkről, a magyarság legősibb mesterségeiről, szokásairól. Az ünnepi felszólalásokat követően Szepesi Károly konzul, Sin József, Mester András, Horváth László, a Beregszászi kistérség alpolgármestere és Rácz János, a KMKSZ helyi alapszervezetének elnöke átvágták az átadást szimbolizáló szalagokat.

28. ábra. A Tiszacsomai Jurtamúzeum

(Forrás: <https://life.karpat.in.ua/?p=166977&lang=hu>, 2023)

A rendezvényt követően az emlékparkban elültették azt a facsemetét, melyet Takár Károly „Katyó” aknaszlatinai nyugalmazott sóbányász ásott ki és hozott el kerékpárján a magyarországi Nagyar település határában álló hatalmas tölgyfa csonkja mellől. A tölgyet Petőfi-fának is szokták nevezni, mivel a hagyomány szerint az egyik leghíresebb magyar poéta e fa lombkoronája alatt írta meg a táj ihlette „A Tisza” című versét (<https://life.karpat.in.ua/?p=166977&lang=hu>).

Azért ha nagyobb fesztiválokat, ünnepeket nem lehet most az emlékparkban megvalósítani, kisebb rendezvényeket szerencsére szerveznek, a látogatóközpontban az elmúlt évben, 2023-ban sokan ellátogattak, még a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskoláról is érkeztek ide diákok. 2023. május 14-én a látogatóközpontban „Elődeink nyomdokain” címmel egésznapos rendezvényt szervezett a KMKSZ és a KMTT, melynek célközönségét az iskolás gyerekek alkották (29. ábra).

29. ábra. „Elődeink nyomdokain” rendezvény résztvevői

(Forrás: <https://life.karpat.in.ua/?p=147487&lang=hu>, 2023).

A Tizacsomáról, Mezőgecséből, Badalóból, Nagymuzsalyból és Benéből érkezett csoportok tárlatvezetésen vettek részt, melynek keretében Kész Margit néprajzkutató, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára bemutatta a számos elemből álló kiállítást, virtuális utazásra invitálta a gyerekeket. A honfoglaló magyarok életmódjáról, viseletéről, harcmódoráról és hitvilágáról, a táltosokról mesélt, s közben megtekintették a kiállítótérben

berendezett jurtát és a benne található eszközöket. Előadást tartott Honfoglaló magyarok életmódja és hitvilága címen, az iskolásokat bevonva idézték fel a magyarok eredetmondáit – a totemállat turulmadár és a Hunor és Magor történetéhez fűződő csodaszarvas mondáját, Lehel kürtjének mondáját, valamint a Világfához vagy Életfához kapcsolódó hősmeséket. Kézműves-foglalkozások zajlottak a kisebb termekben, melyeken gyöngyfüzéssel, körmöcskézéssel (kötőkereten való kötés), szövással és nemezeléssel foglalkoztak a jelenlévő mesteremberek segítségével, pálcikababákat is készíthettek. Az udvaron Csurman Bence, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola filológia szakos hallgatójának vezetésével kipróbálhatták a bátrabb jelentkezők a honfoglaló magyarok egyik meghatározó fegyverét, a visszacsapó reflexíjat, illetve a csikósok és a betyárok karikás ostorát. Minden gyerek megtekintette az állatsimogatót, ahol pónikat, racka juhokat, nyulakat, libákat és mangalicákat is tartanak (<https://life.karpat.in.ua/?p=147487&lang=hu>).

A vereckei emlékmű mellett ez a park a kárpátaljai magyarság másik meghatározó emlékhelye. Ukrajna Miniszteri Kabinetje 2009.09.03-i rendeletével a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékparkot országunk kulturális örökségeként nemzeti jelentőségű emlékhellyé nyilvánította (<http://www.karpatalja.com.ua/kmksz/hir318.html>).

A kárpátaljai magyar közösség, ezen belül a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség a háború előtt rendszeresen rendezett nagyobb kulturális eseményeket, ünnepeket és fesztiválokat, ahol bemutatták a magyar néptáncokat, zenét, a hagyományos ételeket és más kulturális elemeket. Az emlékparkban 2024. disznótoros napra került sor. A Mezőgecei Böllerverseny volt talán a legkiemelkedőbb gasztrofesztivál, ahol ismert böllérekkel, tapasztalt szakácsokkal és a különböző kézműves portékáikat kínáló árusokkal találkozhattak az idelátogatók, akik mindemellett belekóstoltak a helyi gasztronómia világába is. A nagy múltú böllérnap folytonosságát a KMKSZ semmiképp sem szerette volna megszakítani, ezért 2024. január 31-én (egyébként 2023-ban is) helyettesítő programként szűk körben töltöttek el egy disznótoros napot Tiszacsomán, a Honfoglalási Emlékpark területén. Az alap ötlet az volt, hogy Kárpátalja minden magyarlakta vidékéről csapatokat hívnak, akik elkészítik az előzetesen megbeszélt disznótoros ételeket. Kárpátalján a disznóvágásnak még mindig komoly hagyománya van, ha már sok háznál nem is tartanak sertést, a már több mint 15 éves böllerverseny mindig évindító eseménynek számított (<https://life.karpat.in.ua/?p=177187&lang=hu>).

4. A TISZACSOMA TURISZTIKAI HELYZETÉT ÉRINTŐ FEJLESZTÉSI JAVASLATOK KIDOLGOZÁSA

4.1. A kutatás eredményeinek elemzése

Annak érdekében, hogy fel tudjuk mérni, összesen hány ház lenne alkalmas Tiszacsomán vendégfogadásra egy online formában megvalósuló kérdőíves felmérést végeztünk, de mivel az idősebb korosztály nem annyira ért az okos telefonokhoz, számítógépekhez, ezért hozzájuk személyesen mentem el, és úgy töltötték ki a kérdőívemet. Egyik kitétele volt kutatásunknak, hogy 18. életévüket betöltött személyek tölthették ki a felmérést, illetve próbáltam felmérni az összes lakóházat, de ehhez először arra volt szükség, hogy megszámoljuk, hány ház van minden utcában. A település négy utcából áll, ezek: Barátság utca, Petőfi utca, Ifjúság utca és Borkanyuk utca.

A Barátság utcán 184 ház van, ebből 73 ház lakatlan, illetve beleszámoltuk az üres telkeket is ebbe a számba. A Petőfi utcán 71 ház, ebből 20 lakatlan, az Ifjúság utcán 9 ház, ebből 6 lakatlan és a Borkanyuk utcán 20 ház, ebből 3 lakatlan.

A kérdőívet a Google Forms Űrlapok programmal hoztuk létre magyar nyelven, 31 kérdésből áll (2. melléklet). 163 kitöltést sikerült begyűjtenünk, ami úgy gondolom elegendő mennyiség ahhoz, hogy elemezhető adatokkal dolgozhassunk. Az adatok a Microsoft Excel Táblázatok, illetve az SPSS statisztikai programokkal elemeztük. A tiszacsomai lakosok igazán segítőkészek voltak, szinte az összes házat sikerült belevonni a felmérésbe.

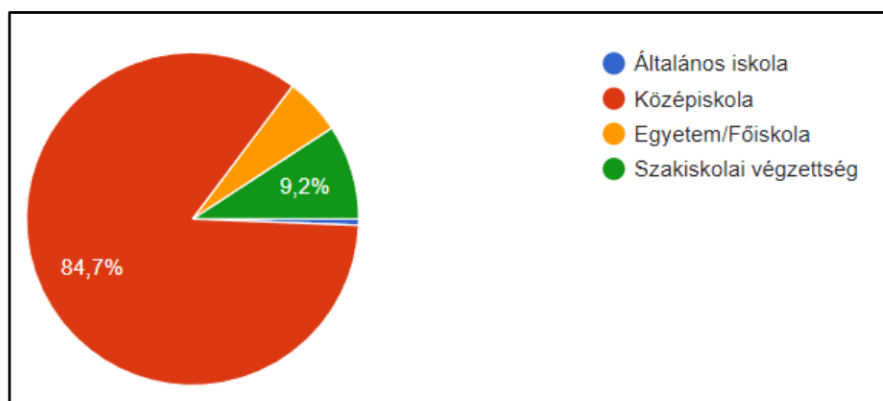
Kérdőívem első 2 kérdésével a kor és nem szerinti megoszlást szerettem volna megvizsgálni, eredményeket az első táblázattal ábrázoltam. 100 nő (61,3%) és 63 férfi (38,7%) vett részt a kutatásban, 21-től 89-éves korig bezárólagosan.

A 1. táblázat adataiból (48. oldal) megtudhatjuk, hogy a legtöbb fő az 51–70 év közötti korcsoportba tartozik. Az elmúlt évekhez képest igencsak megnőtt a halálozások aránya (a születésekhez képest), mint a táblázatból kiderült, a 71 évtől idősebbek, az idősebb nyugdíjas korcsoport tartalmazza a legkevesebb főt. Ha a 21–30 éves korúak számát értékeljük pedig elmondható, hogy számuk azért alacsonyabb, mint például a 31–50 éves korú személyeké, mert az elmúlt évtizedben a szülők csak 1–2 gyermeket vállalnak, míg a „régebbi időkben” a 3–4 gyermek vállalása volt jellemző. Tehát kijelenthető, hogy a település lakosság lassan teljesen kiöregedik, ezt a folyamatot pedig még az erős elvándorlás is erősíti.

A megkérdezettek kor és nemek szerinti megoszlása

Életkor	Nő (fő)	Férfi (fő)	Százalék	Fő (összesen)
21–30	5	6	6,1%	10
31–50	36	18	33,1%	54
51–70	43	27	42,9%	70
71<	19	10	17,7%	29
Összesen	100	63	100%	163

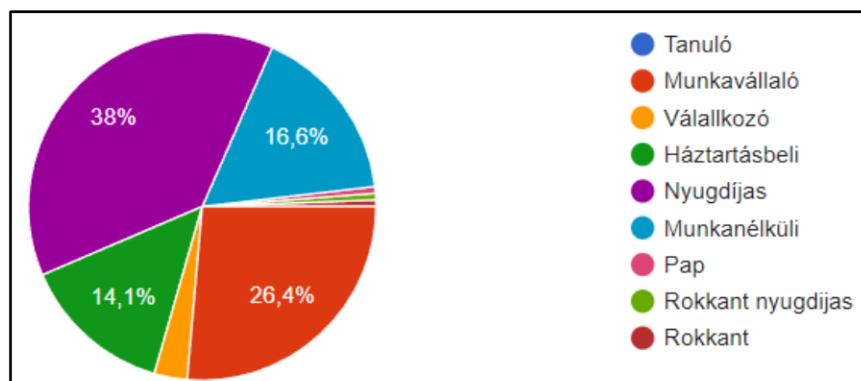
Az iskolai végzettséget tekintve, a legtöbb kitöltő középiskolai végzettséggel rendelkezik (84,7 %), illetve sok személynek van szakiskolai végzettsége (9,2%), és a megkérdezettek 5,5%-a birtokol főiskolai vagy egyetemi diplomát, egy kitöltőnek van általános iskolai végzettsége (30. ábra).

30. ábra. A megkérdezettek iskolai végzettségének aránya.

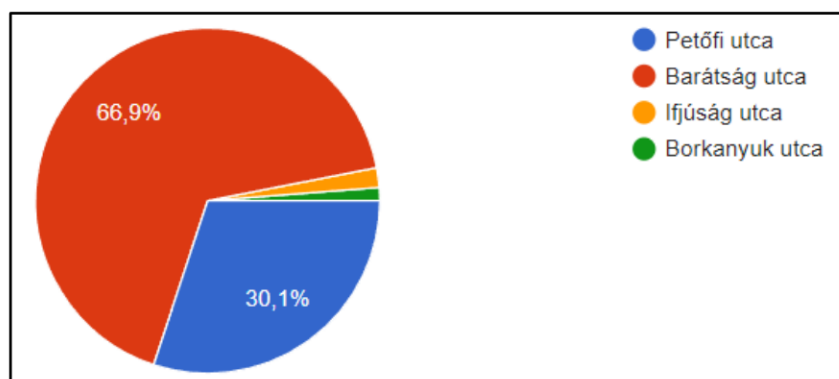
A megkérdezettek családi állapota a következőképpen oszlik meg: 55,6% házasságban, 16%-egyedülálló, 24,1% özvegy és 4,3% elvált.

A következő kérdéssel szerettem volna megvizsgálni, hogy milyen arányú a foglalkoztatottság megoszlása, ennek alapján, mint ahogy a diagramon (31. ábra, 49. oldal) is láthatjuk, a legtöbb fő nyugdíjas-38%. Ez arra enged következtetni, hogy a munkaképes lakosság igen lecsökkent az elmúlt évben a településen, bizonyára a kivándorlás miatt. A kitöltők mindössze 26,4%-a munkavállaló, 14,1% háztartásbeli, 16,6%-a pedig munkanélküli. A munkanélküliség a férfiak körében elterjedtebb, hiszen a sorkatona köteles személyek, akik itthon tartózkodnak, nem tudnak most bejelentett munkát végezni.

31. ábra. A kitöltők foglalkoztatottságának megoszlása.

Az általános rész után következtek a munka lényegi részét feltáró, tehát a lakóházak felmérésével kapcsolatos kérdések. Először is, szerettem volna megtudni, hogy az adott kitöltő melyik utcában lakik, hogy majd százalékban tudjam összesíteni a kitöltők arányát a kérdőívezésben utcánként. A legtöbb kitöltő (66,9%) a Barátság utcában él, összesen 109 ház a 111-ből, 30,1%-ot, az 51-ből 49 házat sikerült felmérni a Petőfi utcán. A Borkanyuk utcán a 17 házból 2-öt sikerült felmérni (32. ábra) nyelvi nehézségekből kifolyólag, az Ifjúság utcáról pedig 3 kitöltés érkezett.

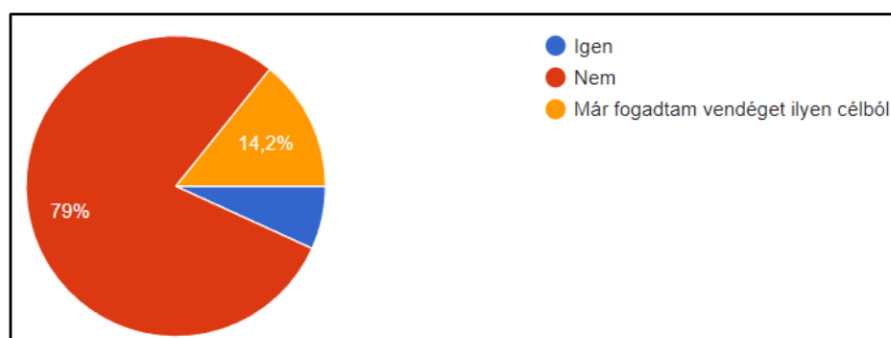

32. ábra. A válaszadók utcánkénti megoszlása.

A következő kérdésben a résztvevő személyek értékelték az utcájuk útviszonyait. A Barátság utcát a kitöltők nagy százaléka ítélte rossz állapotúnak, a Petőfi utca jó állapotú, a Borkanyuk és Ifjúság utcák az útviszonyok alapján kifogásolhatók.

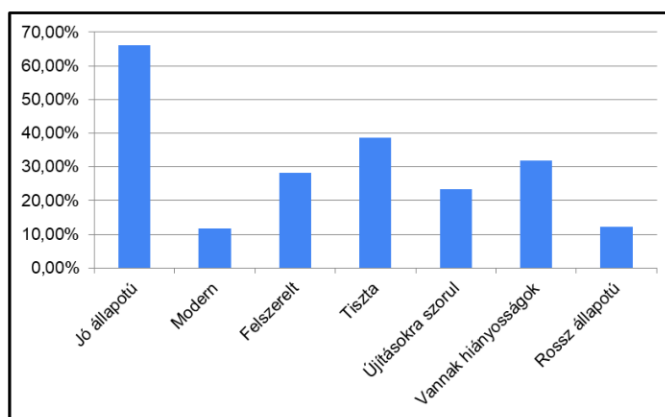
A kitöltők 79%-a nem gondolkodott azon, hogy szeretne-e vendéget fogadni a házában, 14,2% már fogadott, mindössze 6,8% válaszolt igennel (33. ábra, 50. oldal). Ez igen alacsony arány, annak függvényében, hogy hány alkalmas ház lenne a településen, de eddig a falusi turizmus és a vendégfogadás előnyeire nem hívta fel a lakosok figyelmét senki, illetve a

válaszokat befolyásolta még a jelenleg uralkodó háborús helyzet, hiszen a turizmus szinte teljesen leállt.

33. ábra. A kitöltők vendégfogadáshoz való hozzáállása.

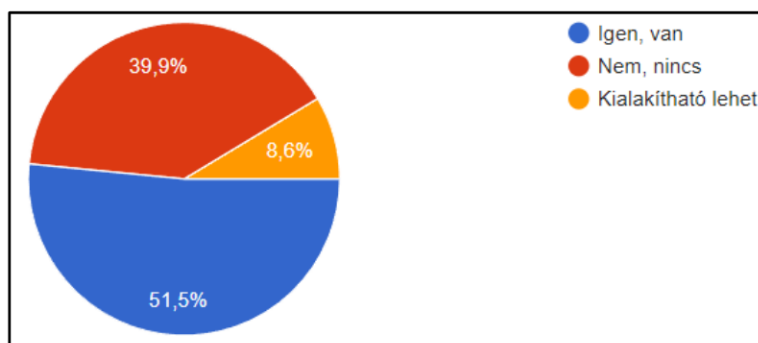
A következő kérdés a lakosok házának állapotára irányult. A kitöltők 65,5%-a szerint jó állapotban van a háza, 28,7%-a szerint felszerelt, 11,7% szerint modern és 38,7%-a jelölte a „Tiszta” opciót. A felmérésben résztvevő házak 12,3%-a rossz állapotú, 31,9% -a a házaknak rendelkezik hiányosságokkal, 23,3%-a pedig újításokra szorul (34. ábra). Néhány kitöltő az egyéb lehetőségnél írt még a házának állapotáról, legtöbben arra tértek ki, hogy a házuk kicsi és nincs hely turistáknak, esetleg nincs benne fürdőszoba, vagy voltak olyanok is, akiknek hiába lenne elég hely a házában, vagy felelne meg a követelményeknek, az idős kora miatt nem tudna vendéget fogadni.

34. ábra. A megkérdezettek házának állapota.

A kitöltők 51,5%-nak a házában van olyan elkülönített rész, szoba, mely alkalmas lenne vendégfogadásra. 39,9% jelölte azt, hogy „Nem, nincs” és 8,2%-nak a házában kialakítható lehet (35. ábra, 51. oldal). A következő kérdésben arra tértünk ki, ha van ilyen helyiség, hány

fő befogadására lenne képes, a válaszadók zöme két személy befogadására alkalmasak, de voltak olyanok is akik akár 4, vagy több személyt is képesek lennének vendégül látni, akár még 2 családot is. Megfigyelhető jelenség volt, hogy azoknak a nyugdíjas embereknek lenne több hely a házában, akiket a háborús helyzet óta itthon hagytak a fiatalabb családtagok és a ház mondhatni üresen áll.

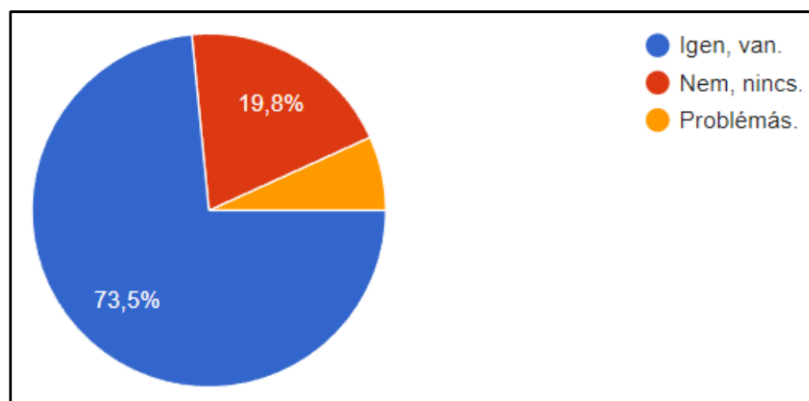
35. ábra. Vendégfogadásra alkalmas helyiségek meglétének aránya.

A válaszadók 90,1%-nak a házában van központi fűtés, 87,7%-nál van vízvezeték és kanalizáció, 73,5%-nál van fürdőszoba és mosdó. Ezek elengedhetetlen feltételei a vendégfogadásnak, illetve a minősítésnek.

A falusi turisztikai vendégfogadókat napraforgókkal minősítik, egy ház csak úgy kaphat 4 napraforgót, ha rendelkezik a fent említett feltételekkel, illetve a vendégek rendelkezésére áll egy jól felszerelt konyha, melyet tudnak használni. A kitöltők nagy aránya szerint jól felszerelt és megfelelő konyhája van, viszont sokan jelölték azt is, hogy konyhájuk hiányos, újításokra szorul, voltak, akiké egyenesen rossz állapotú.

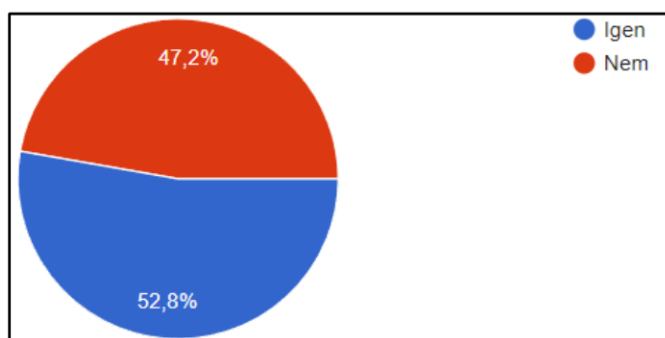
A válaszadók 50%-nál van a házban nappali, 66,9%-nál terasz. A mai modern világban elengedhetetlen az internet, WIFI megléte egy háztartásban, 73,5%-nál van, 19,8%-nál nincs, 6,8%-nál pedig problémás, 93,3%-nál jó a ház telefonos lefedettsége (36. ábra, 52. oldal).

A legtöbb válaszadó azt nyilatkozta, hogy szerinte a házának jó elhelyezkedése van (70%), azok nem tartják előnyösnek házuk elhelyezkedését, akik a falu végén laknak, messzebb a boltoktól, a felcserközponttól, iskolától, templomtól. 90,2%- kitöltő szerint alkalmas a ház körüli csend falusi vendégfogadásra, ez ugye elengedhetetlen a pihenéshez.

36. ábra. Internet, WIFI meglétének aránya a kitöltők körében.

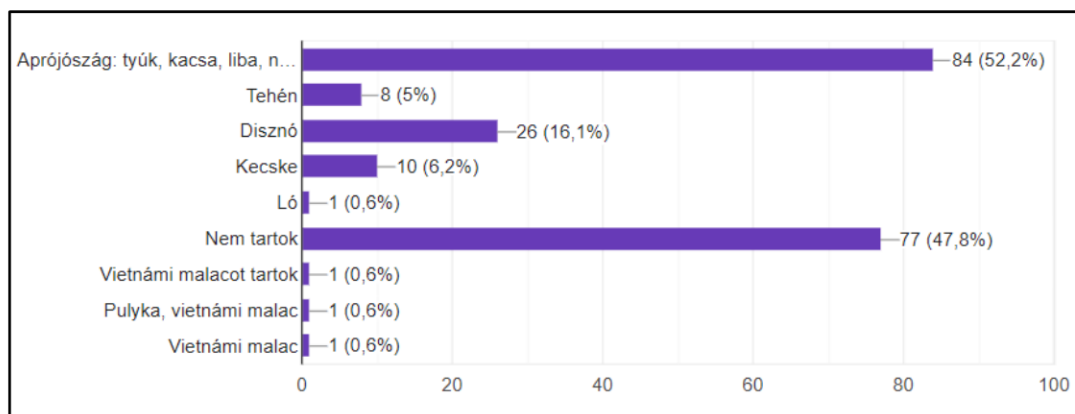
A falusi turizmus részét képezi az is, hogy az idelátogatók betekintést nyerjenek a háztáji munkálatokba, megismerkedjenek a jószágtartás és mezőgazdaság alapjaival ott tartózkodásuk alatt. A lakosok 52,8% tart jószágot, úgy gondolom, ez a szám az előző évtizedhez képest nagymértékben lecsökkent (37. ábra).

37. ábra. Jószágtartás megoszlása.

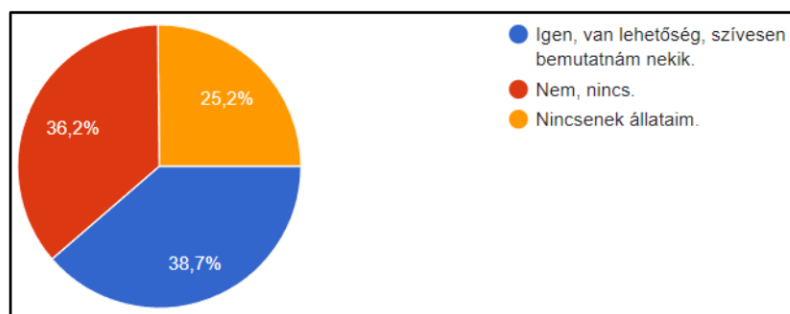
A kitöltők közül 52,2% aprójószágot: tyúkot, kacsát, libát, nyulat tart, illetve 16,1% tart disznót, 5% tehenet, 6,2% kecskét, egyesek tettek arról említést, hogy vietnámi malacot tartanak (38. ábra, 53. oldal). A következő kérdés ehhez kapcsolódott, hogy ha van a háztartásnál jószágállomány, az esetleges vendégfogadásnál lenne-e lehetősége a turistáknak betekinteni az állattartási, mezőgazdasági mindennapos munkálatokba.

A ház körüli kert és udvar állapota a legtöbb ház esetében szép rendezett, gondozott, sokaknak van az udvaron virágos kert, akadnak, akiknek kis tó, akár medence is díszíti udvarukat.

38. ábra. Jóságok fajtáinak megoszlása a lakosok körében.

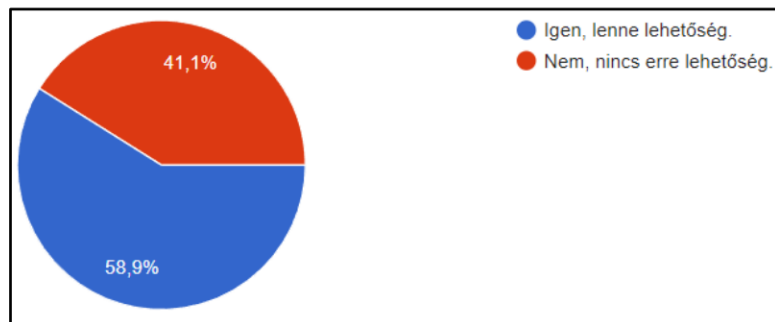
A válaszok alapján 38,7% szívesen bemutatná, 36,2% nem (ők azok a kitöltők, akik háza nem alkalmas vendégfogadásra) és 25,2%-nak nincsenek állatai (39. ábra).

39. ábra. A háztájéki munka bemutatására való hajlandóság aránya.

A lakosok 65%-a nem foglalkozik semmilyen kézműves termék előállításával. Akik igen, azok leggyakrabban a kultúrház foglalkozásának, vagy a helyi öregek klubjának a keretén belül sütnék mézeskalácsot, készítenek gyertyát, csuhébabát. Viszont egyes házaknál, főként az idősebb korosztály körében él még a hímzés, varrás, horgolás, kötés, szövés hagyománya. Reskó-Papp Angéla a vele készített interjúban kiemelte, hogy a Csoóri Sándor Alap program keretein belül, 10 állandó taggal egész évben kézműveskednek szezonális jelleggel. Illetve működik még egy foglalkozás a kultúrházban már 3 éve, „A Szakkör” néven, melyet ő maga vezet, mert ehhez szakkörvezetői vizsga szükséges, összesen 20 alkalomból áll, mézeskalácsot készítettek, gyöngyfüzéssel és gyertyaöntéssel foglalkoztak, jelenleg pedig szőnek, melyet a gyerekek is szívesen végeznek. Tehát elmondható, hogy ha valaki idelátogatna, és Tiszacsomán szervezett falusi turizmus kiépülne, kézműveskedésre nagyon is lenne lehetőség. Ezeknek a foglalkozásoknak a legfőbb célja a hagyományok és a tudás átadása és a közösség összetartása.

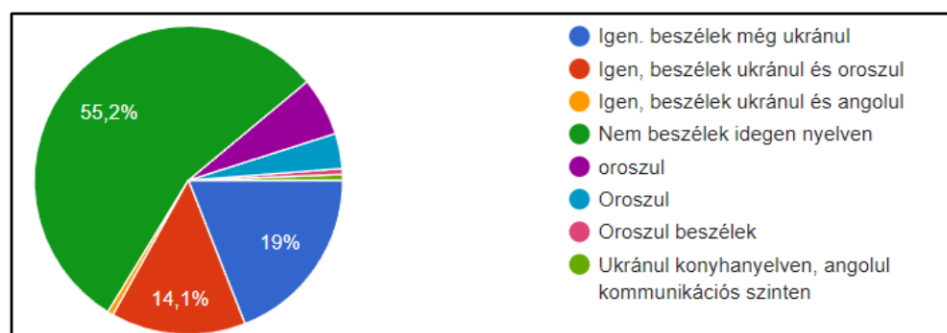
A megkérdezettek 58,9%-szerint lenne lehetőség a vendégek számára helyi ételek és italok kóstolására, helyi fogások elsajátítására (40. ábra).

40. ábra. Van-e lehetőség helyi ételek vásárlására, fogások elsajátítására.

Élelmiszerek, kézműves termékek vásárlására a válaszadók nagytöbbsége, 74,5%-a szerint lenne lehetőség, a többi 25,5% nem tudja. Néhányan foglalkoznak méhészkedéssel, vannak a településen gyümölcsösök és főlíák, melyekben zöldséget termesztene. Úgy gondolom, ha valaki falusi turizmussal szeretne itt foglalkozni, biztosan komolyabban feltérképezné a lehetőségeit, a lakosok akár ösztönöznék is egymást, hogy állítsanak elő olyan termékeket, melyeket egy idelátogató turista szívesen megvásárolna, illetve a honfoglalási emlékparkot is ki szeretnék egészíteni egy olyan kis szuveníres részleggel, ahol emléktárgyakat lehetne beszerezni.

A vendégfogadás elengedhetetlen eleme a kommunikáció, ezért kitértünk a kérdőívben arra is, hogy milyen más nyelveket beszélnek még a válaszadók a magyar mellett, bár Mester András a tőle kért interjúban kiemelte, hogy legfőbbképp magyarországi vendégek érkezése lenne számottevőbb, ha nem lenne háborús helyzet, hiszen a tiszacsomai turisztikai vonzerők inkább magyar történelmi vonatkozásúak.

41. ábra. A válaszadók idegennyelvtudásának aránya.

A kitöltők 55,2%-a nem beszél más nyelvet, 19% beszél ukránul, 14,1% ukránul és oroszul, 9,8% oroszul. Ketten beszélnek angolul (41. ábra, 54. oldal).

A pihenés mellett a szórakoztatást is biztosítani kell a vendégek számára. Sokan közös sütögetéssel, bográcsolással, zenés táncmulatságokkal, közös vacsorával, sétával, beszélgetéssel, a település bemutatásával tennék ezt. Néhányan leírták azt, hogy bevonnék ebbe a kultúrház táncsoportját is, ami szerintem igazán jó megoldás lehet, viszont előzetes szervezést igényel. Reskó-Papp Angéla készséggel eleget is tenne ennek, a résztvevő gyerekek nagyon szeretnek itt táncot tanulni és előadni, részt vesznek egy mentorprogramban, legutóbb Levelekről (magyarországi település) aranyérmes minősítéssel tértek haza, amely, mint ahogy Angéla néni mondta: „nem arra utal, hogy egyet jobbra kettőt balra” táncudásra utal. Tiszacsomán él a hagyományok őrzése és átadása, és ezt mindenképp be kell mutatni majd a későbbiekben, ha lesz erre lehetőség.

Kérdőívünk utolsó kérdésében szeretnénk volna megtudni, hogy a lakosok mit ajánlanának megtekinteni a településen. A kitöltők 100% a Honfoglalási Emlékpark és Látogatóközpontot és az Urunk Színeváltozása és Államalapító Szent István király Görögkatolikus Templomát válaszolta, egyesek ezt kiegészítették még a református kis templommal is. Sajnos a Kultúrház és a régi görögkatolikus templom állapota nem megfelelő a turisztikai hasznosításra, hacsak azt fel nem újítják.

Tehát a kérdőíves felmérés kérdéseinek összesítése alapján Tiszacsomán 20 ház lenne teljes mértékben alkalmas vendégfogadásra falusi turizmus céljából (3. melléklet), nyilván nem egységes minősítéssel. Nagyon sok ház van jó állapotban ezeken kívül, de már a fentiekben említett kiöregedés, különböző egészségügyi problémák, illetve elavult állapotok nem teszik azt lehetővé, hogy a lakosok vendégeket fogadjanak.

Tiszacsomán jelenleg 5 élelmiszerbolt működik, a központon lévő ABC-ben van pénz/bank automata, illetve van posta is (Nova Posta). A településen található közintézmények: községháza, egészségügyi rendelő, óvoda, középiskola, kultúrház, falusi könyvtár. A görögkatolikus egyház a Barátság utcán megvásárolt egy telket, ott jelenleg építkezés folyik, egy étkezdét szeretnének létrehozni a rászorulóknak, időseknek, menekültek számára. A sportolási lehetőség is adott, 2 football pálya van, illetve a középiskola hatalmas tornateremmel rendelkezik. A településen egészséges klíma, tiszta levegő, víz és talaj van, jellemzi a zajmentesség, nincs potenciális fenyegetettség tényező természeti katasztrófa bekövetkezésére, szép rendezett táj, barátságos és segítőkész lakosok, kellemes és hangulatos környezet fogadja az ide látogatókat.

A jelen körülményeknek megfelelően, fejlesztési javaslatok tekintetében, úgy gondoljuk a következő lépésekre lenne szükség ahhoz, hogy Tiszacsomán minőségi szintre fejlődjön a falusi turizmus. Először is kell egy személy, vagy csoport, aki koordinálná a vendégfogadás, különböző programok, rendezvények lebonyolítását, irányítaná és kézben tartaná a folyamatokat. Ez a csoport, vagy személy úgy szervezné meg a tiszacsomai falusi turisztikai terméket, hogy teljes mértékben tisztában van a településen lévő lehetőségekkel: helyi kézművesekkel, szokásokkal, állattartókkal, különlegességekkel, kell egy összekötő kapocs a vendégek, a vendégfogadók és az esetleges szolgáltatók, valamint a látványosságokat fenntartó személyek között. Nagyon fontos lenne a jövőben a minősített vendégfogadók létrejötte. Szorgalmazni kell a lakosságot, minél több személyt bevonni, felhívni a figyelmet az előnyökre. Akár pályázatok is szóba jöhetnek, amennyiben erre van anyagi forrás. Olyan rendezvények és programok szervezése lenne a későbbiekben a fő cél, melyek még több és széles skálájú vendégkört vonzanak Tiszacsomára. A település hirdetésére is nagy hangsúlyt kell fektetnünk, a közösségi média napjainkban elég könnyűvé teszi, hogy gyorsan, sok emberhez eljussanak az információk, ezen lehetőséget a település reklámozása, hirdetése érdekében érdemes kihasználni. Reskó-Papp Angéla kiemelte, vannak kapcsolatrendszerei Tiszacsomának mind belföldi, mind külföldi, magyarországi tekintetben egyaránt, ezt is előnyként kell felhasználni a későbbiekben.

KÖVETKEZTETÉSEK

Munkánkban szeretnénk volna felmérni Tiszacsoma idegenforgalmi lehetőségeit, a vendégfogadásra alkalmas házakat, bemutatni a településen lévő turisztikai vonzerőket. Úgy gondoljuk, munkánk eredményes lett, sikerült választ kapnunk a fent említett kérdésekre.

Mélyinterjúk készítése által még bővebb és átfogóbb információt sikerült lejegyeznünk a Honfoglalási Emlékparkról és a görögkatolikus templomokról, melyek képesek látogatókat vonzani a településre. Fejlesztések, újítási munkálatok folytak mindkettő esetében, az új görögkatolikus templom belső tere kifestésre került, a Honfoglalási Emlékpark pedig számos elemmel bővült az elmúlt egy évben, Jurtamúzeumot hoztak létre a Látogatóközpont mellett, a parkban Tündéerkertet létesítenek, működik lovarda, állatsimogató, képzett szakemberek várják az idelátogatókat.

A vendégfogadásra alkalmas házak felmérése érdekében online kérdőívezés folyt a tiszacsomai lakosok körében. A válaszok darabszámát illetően, 163-an töltötték ki kérdőívünket. A kutatásban 100 nő (61,3%) és 63 férfi (38,7%) vett részt, 21-től 89-éves korig bezárólagosan.

A legtöbb kitöltő (66,9%) a Barátság utcában él, összesen 109 ház a 111-ből, 30,1%-ot, az 51-ből 49 házat sikerült felmérni a Petőfi utcán. A Borkanyuk utcán a 17 házból 2-őt sikerült felmérni nyelvi nehézségekből kifolyólag, az Ifjúság utcáról pedig 3 kitöltés érkezett. A kitöltők 79%-a nem gondolkodott azon, hogy szeretne-e vendéget fogadni a házában, 14,2% már fogadott, mindössze 6,8% gondolkodott azon, hogy fogadna. A kitöltők 65,5%-a szerint jó állapotban van a háza, 28,7%-a szerint felszerelt, 11,7% szerint modern és 38,7%-a jelölte a „Tiszta” opciót. A felmérésben résztvevő házak 12,3%-a rossz állapotú, 31,9% -a a házaknak rendelkezik hiányosságokkal, 23,3%-a pedig újításokra szorul. A kitöltők 51,5%-nak a házában van olyan elkülönített rész, szoba, mely alkalmas lenne vendégfogadásra. 39,9%-nak nincs, és 8,2%-nak a házában kialakítható lehet. A legtöbb válaszadó háza 2 fő befogadására lenne alkalmas. A válaszadók 90,1%-nak a házában van központi fűtés, 87,7%-nál van vízvezeték és kanalizáció, 73,5%-nál van fürdőszoba és mosdó. A kitöltők nagy aránya szerint jól felszerelt és megfelelő konyhája van, viszont sokan jelölték azt is, hogy konyhájuk hiányos, újításokra szorul, voltak, akiké egyenesen rossz állapotú.

A válaszadók 50%-nál van a házban nappali, 66,9%-nál terasz. WIFI és internet 73,5%-nál van, 19,8%-nál nincs, 6,8%-nál pedig problémás, 93,3%-nál jó a ház telefonos lefedettsége. A kitöltők közül 52,2% aprójószágot: tyúkot, kacsát, libát, nyulat tart, illetve

16,1% tart disznót, 5% tehenet, 6,2% kecskét, egyesek tettek arról említést, hogy vietnámi malacot tartanak, 38,7% szívesen bemutatná a mindennapi háztájéki munkálatokat.

A lakosok 65%-a nem foglalkozik semmilyen kézműves termék előállításával. Akik igen, azok leggyakrabban a kultúrház foglalkozásinak, vagy a helyi öregek klubjának a keretén belül sütnék mézeskalácsot, készítenek gyertyát, csuhébabát. A megkérdezettek 58,9%-szerint lenne lehetőség a vendégek számára helyi ételek és italok kóstolására, helyi fogások elsajátítására, élelmiszerek, kézműves termékek vásárlására a válaszadók nagytöbbsége, 74,5%-a szerint lenne lehetőség. A kitöltők 55,2%-a nem beszél más nyelvet, 19% beszél ukránul, 14,1% ukránul és oroszul, 9,8% oroszul, ketten beszélnek angolul.

Az ide érkező vendégek szórakoztatását illetően, a legtöbben bevonnák ebbe a Tiszacsomai Kultúrházat, valamint közös beszélgetéssel, sétával, kinti sütögetéssel, bográcsolással tennék még jobbá az itt töltött időt. A kitöltők 100%-a ajánlaná a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékpark és Látogatóközpont, és az Urunk Színeváltozása és Államalapító Szent István király Görögkatolikus Templom megtekintését.

ÖSSZEGZÉS

Szakdolgozatunk témája: Tiszacsoma (Beregszászi járás) idegenforgalmi lehetőségeinek feltárása és fejlesztési javaslatok kidolgozása. A téma körülírását azzal kezdtük, hogy jellemeztük a település történelmi és természetföldrajzi adottságait, s az ezekhez tartozó információkat az első és második fejezetben jegyeztem le. Kiterjedt szakirodalmat átvizsgálva megtudhattuk, hogy már az Árpád-korban lakott település volt, nevének eredete pedig nem tisztázott teljesen. Szóbeli adatközlők által, eddig számomra is ismeretlen, a falu történelmének szempontjából nagy jelentőséggel bíró tanyáról szereztünk tudomást, a Fritsche-tanyáról, illetve ebben a részben bemutatásra kerül a község jelenlegi lakosság száma, hitélete valamint gazdaság állapota.

Kifejtettük Tiszacsoma természeti adottságaihoz tartozó tényezőket: földrajzi fekvését, domborzatát, éghajlatát, vizeit, talajtakaróját, növény- és állatvilágát. Részletes leírást kap az olvasó a felsorolt pontokról, Kárpátaljára jellemző földrajzi sajátosságokkal bír a község.

A harmadik fejezetben bemutatásra kerül a Tiszacsomán lévő jelenlegi turisztikai helyzet, jellemeztük a turisztikai vonzerőket. Kiemelten foglalkoztunk a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékpark és Látogatóközpont, és az Urunk Színeváltozása és Államalapító Szent István király Görögkatolikus Templom történetének, állapotának ismertetésével. Információszerzés érdekében mélyinterjúkat készítettünk Mester Andrással, Demkó Ferencsel és Demkó Anikóval, Reskó-Papp Angélával. A Honfoglalási Emlékpark gazdagodott az elmúlt éven számos új létesítménnyel, a Kultúrházban mai napig folyik a hagyományörzés gyerekek és felnőttek körében egyaránt, a görögkatolikus templom újjátásán, valamint szépítésén is dolgoztak tavaly. Kijelenthetjük, hogy vannak teljes értékű, kulturális és vallási tekintetben jelentős vonzerők Tiszacsomán.

Munkánk lényegi részét, a kutatás eredményeinek vizsgálatát a negyedik fejezetben találják az olvasók, felmértük, hogy hány ház lenne alkalmas vendégfogadásra falusi turizmus céljából. 163-an vettek részt a kérdőíves felmérésben. Az adatok feldolgozását Google Forms, Microsoft Excel és SPSS programokkal végeztük el. A válaszok összesítése alapján, arra a következtetésre jutottunk, hogy 20 ház lenne hiánytalanul alkalmas vendégfogadásra. Nagyon sok ház van jó állapotban ezeken kívül, de már a fentiekben említett kiöregedés, különböző egészségügyi problémák nem teszik azt lehetővé, hogy a lakosok vendégeket fogadjanak. Ahhoz, hogy valaki háza alkalmassá váljon a következő feltételeknek kellett megfelelnie: legyen jó állapotú háza, mely rendelkezik egy vendégfogadásra alkalmas helyiséggel.

Szükség van fürdőszobára és mosdóra, felszerelt konyhára, központi fűtéssel és vízvezetékekkel, kanalizációval, internettel, terasszal/nappalival, gondozott kerttel és udvarral rendelkező legyen az épület. Biztosítson a vendégfogadó lehetőséget a helyi élelmiszerek megkóstolására, elsajátítására, helyi kézműves termékek megvásárlására. Amennyiben foglalkozik állattartással, mezőgazdasággal, biztosítson a vendégek számára betekintést ezen munkálatokba. Tudja a vendégek szórakoztatását biztosítani az ott tartózkodásuk alatt felhívva a figyelmet a vidéki élet szépségeire.

Tiszacsomán összességében elmondhatjuk, hogy érdemes lenne meghonosítani a falusi turizmust. A jelen körülményeknek megfelelően, fejlesztési javaslatok tekintetében, úgy gondoljuk a következő lépésekre lenne szükség ahhoz, hogy Tiszacsomán minőségi szintre fejlődjön a falusi turizmus: minősített vendégházak, színes rendezvények és programok létrehozása, szervező és koordináló személyek megbízása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Abonyiné Palotás Jolán 2011: Közlekedési infrastruktúra. In: Veres Lajos (szerk.): Turizmus és közlekedés. Pécsi Tudományegyetem. pp 48-53.
2. Aubert Antal 2011: Turizmus-menedzsment. Pécsi Tudományegyetem. pp 9-14.
3. Baranyi Béla 2009: Kárpátalja. A Kárpát-medence régiói 11. Pécs-Budapest, Dialóg Campus.
4. Bodnár László 2005: Az idegenforgalom hazai és nemzetközi vonatkozásai. Budapest. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. pp 42-49.
5. Bodnar Volodimir 1987: Prirodnyi bagatsztva Zakarpattya [Kárpátalja természeti kincsei]. Uzshorod, Kárpáti.
6. Botlik József – Dupka György 1993: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Ungvár-Budapest. Intermix Kiadó. p. 116.
7. Deli-Gray Zsuzsa, Árva László 2010: Turizmusmarketing esettanulmányok. Budapest. Akadémia kiadó. pp 20-38.
8. Fényes Elek 1851: Magyarország geographiai szótára I-V. Budapest. pp 350-360.
9. Formádi Katalin 2005: A turisztikai vonzerő és élmény. Budapest. pp 1-8.
11. Gyuricza László 2008: A turizmus nemzetközi földrajza. Egyetemi tankönyv. Budapest-Pécs. Dialóg Campus Kiadó. pp 42-50.
12. Hutiray Judit 1998: Turisztikai alapismeretek. Budapest. KIT. p 83.
13. Izsák Tibor 2007/a: A Beregszászi járás természeti földrajza. Beregszász. PoliPrint Kiadó, pp. 11–23.
14. Izsák Tibor 2007/b: Ukrajna természeti földrajza. Poliprint, Ungvár, p. 28.
15. Kljáp Mihajlo, Sándor Fegyir, Palkó Gyula 2011: A turizmus korszerű válfajai. Kijev. Znannja. pp 32-56.
16. Kohut Erzsébet – Izsák Tibor 2008: Természeti értékeink. Beregszász, PoliPrint Kiadó.
17. Lehoczky Tivadar 1996: Bereg vármegye. Budapest – Beregszász, Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó, pp. 494–496.
18. Lengyel Márton 2002: A turizmus általános elmélete I. kötet. Budapest. Heller Farkas GTSZF. p 232.
19. Michalkó Gábor 2004: A turizmuselmélet alapjai. Székesfehérvár. Kodolányi János Főiskola. p 218.

20. Pinczés Zoltán: Kárpátalja gazdasági életének természetföldrajzi alapjai. In: Izsák Tibor: A Beregszászi járás természeti földrajza. Beregszász, PoliPrint Kiadó, 2007, p. 23.
21. Polupan, M. I. – Szolovej V. B. – Kiszil, V. I. – Velicsko V. A. 2005: Klasszifikacija gruntyiv Ukrajini [Ukrajna talajai termékenységének és ökológiai genetikai állapotának osztályozása]. Kijiv, Agrarna nauka.
22. Popliko Jevhen– Popovics Ivan –Luhovij Vaszil – Csanádi Hanna 1972: Agrohimitsnyi vlasztivosztyi gruntyiv Zakarpattya [Kárpátalja talajainak agrokémiai tulajdonságai]. Uzshorod, Kárpáti.
23. Tasnádi József 2002: A turizmus rendszere. Budapest. Aula Kiadó. pp 63-68.
24. Tarpai József 2021: Kárpátalja magyar szemmel. Útikönyv. Beregszász, Ungvár. Shark Kft.
25. Tiszacsomai Kistérségi Hivatal Adattára, 2021.
26. Vályi András 1799: Magyar Országnek leírása.
27. Várhelyi Tamás 2009: A turizmus fejlesztése. Eger. Liceum Kiadó. pp 15-19.
28. Veres Lajos 2011: Turizmus és közlekedés. Pécsi Tudományegyetem. pp 5-13.

1. Google Earth.
2. <https://karpatalja.ma/kultura/atadtak-a-tizsacsomai-latogatokozpontot/> (letöltés dátuma: 2023.12.15).
3. http://www.kmmi.org.ua/cities?menu_id=9&submenu_id=25&tel_id=19 (letöltés dátuma: 2023.12.15).
4. <http://www.karpatinfo.net/telepules/tizsacsoma-csoma> (letöltés dátuma: 2023.04.12).
5. <http://www.karpatinfo.net/latnivalok/tizsacsomai-honfoglalasi-emlek-es-szoborpark-tizsacsoma> (letöltés dátuma: 2023.04.10).
6. <http://www.karpataljaturizmus.hu/index.php?p=h&a=65> (letöltés dátuma: 2023.02.20).
7. <http://paprikawellness.com.ua/programok/latnivalok/tizsacsomai-honfoglalasi-emlek-es-szoborpark> (letöltés dátuma: 2023.03.11).
8. www.karpatinfo.net.ua/latnivalo/300326-tizsacsomai-honfoglalasi-emlek-es-szoborpark. (letöltés dátuma: 2023.12.15).
9. <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/vendeglatas-idegenforgalom/idegenforgalom-vendeglatas/az-egy-es-alapfogalmak/torok-vendegmunkas> (letöltés dátuma: 2023.12.06).
10. [https://kmmi.org.ua](http://kmmi.org.ua) (letöltés dátuma: 2023.10.06).

11. <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/vendeglatas-idegenforgalom/idegenforgalom-vendeglatas/termeszeti-vonzerok/foldrajzi-helyzet>) (letöltés dátuma: 2023.12.13).
12. <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/vendeglatas-idegenforgalom/idegenforgalom-vendeglatas/szabadidoturizmus/ruralis-turizmus> (letöltés dátuma: 2023.11.10).
13. <https://kmksz.com.ua/2020/07/08/folytatodnak-a-munkalatok-a-tizacsomai-honfoglalasi-emlekparknal/> (letöltés dátuma: 2024.04.15).
14. <https://karpatalja.ma/sorozatok/mestersegem-cimere/karpataljarol-jottem-mestersegem-cimere-kulturhazvezeto/> (letöltés dátuma: 2024.04.16).
15. <http://www.karpatalja.com.ua/kmksz/hir318.html> (letöltés dátuma: 2024.03.06).
16. <http://www.karpataljaturizmus.hu/index.php?p=h&a=65> (letöltés dátuma: 2024.03.20).
17. <https://karpataljalap.net/2009/09/04/szent-istvan-ereklye-tizacsoman> (letöltés dátuma: 2024.03.17).
18. <https://karpataljalap.net/2016/06/22/isten-aldja-magyarsagot-isten-aldja-karpataljat> (letöltés dátuma: 2024.03.06).
19. <https://life.karpat.in.ua/?p=147487&lang=hu> (letöltés dátuma: 2024.03.21).
20. <https://life.karpat.in.ua/?p=164358&lang=hu> (letöltés dátuma: 2024.03.21).
21. <https://life.karpat.in.ua/?p=166977&lang=hu> (letöltés dátuma: 2024.04.22).
22. <https://life.karpat.in.ua/?p=177187&lang=hu> (letöltés dátuma: 2024.04.25).
23. <https://life.karpat.in.ua/?p=86352&lang=hu> (letöltés dátuma: 2024.04.26).
24. <https://www.karpataljainepfoiskola.hu/nemzeti-osszetartozas-emlekmuek-emlekparkok-es-megemlekezesek-karpataljan/> (letöltés dátuma: 2024.05.05).
25. szallaskarpatalja.com (letöltés dátuma: 2023.10.21).

Szóbeli adatközlők:

1. Bakancsos László, UMDSZ elnökségi tagja, 2023.
2. Demkó Ferenc, tizacsomai görögkatolikus lelkipásztor, 2024.
3. Demkó Anikó, papné, 2024.
4. Horváth László, Horváth Katalin, a „Hunor Cafe” tulajdonosai, 2023.
5. Kisgyőri Erika, jegyző, Tizacsomai Polgármesteri Hivatal, 2023.
6. Kovács Szvetlána, Tizacsoma polgármestere, 2023.
7. Mester András, a KMTT elnöke, 2024.
8. Pösze Attila, egykori polgármester, 2024.
9. Rác János, Tizacsomai KMKSZ elnöke, 2023.
10. Reskó-Papp Angéla, a Tizacsomai Kultúrház vezetője, 2024.

11. Ruszin Szilárd, helyi lakos, 2023.
12. Szuhán Magda, helyi lakos, 2023.
13. Vezsdel László, turisztikai szakember, 2023.

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra. Fritsche Artúr földbirtokos	9
2. ábra. Fritsche-kastély a családdal	9
3. ábra. „Málenyikij robot” emlékmű	11
4. ábra. A Tiszacsomai Líceum	12
5. ábra. A traktorfarm maradványai.....	13
6. ábra. Tiszacsoma és a környező települések elhelyezkedése	14
7. ábra. A Szipa-patak	17
8. ábra. Az egykori halastó	18
9. ábra. Tiszacsoma talajtérképe	19
10. ábra. Az akác elterjedése Tiszacsomán	21
11. ábra. Tiszacsoma legöregebb, 350 éves körtefája	22
12. ábra. Vietnámi csüngőhasú sertés.....	24
13. ábra. Az utolsó tiszacsomai ló és Ruszin Szilárd	24
14. ábra. Hunor Cafe és Panzió.	26
15. ábra. A Tiszacsomai Kultúrház.....	29
16. ábra. Bokréta tánccsoport	30
17. ábra. Tiszacsomai Betlehem.	31
18. ábra. Az Istenszülő Szűz Mária Oltalma Görögkatolikus templom napjainkban és 2001- ben.....	32
19. ábra. A régi görögkatolikus templom ikonosztáziája	33
20. ábra. Tiszacsomai Urunk Színeváltozása és Államalapító Szent István király Görögkatolikus Templom	34
21. ábra. Az új görögkatolikus templom beltéri festése	35
22. ábra. A templomban lévő ereklyék	36
23. ábra. A Tiszacsomai Református Templom	37
24. ábra. A Tiszacsomai Honfoglalási Emlékpark	38
25. ábra. A látogatóközpont és néhány kiállított tárgy	39
26. ábra. Az emlékparkban lévő Turul Madár és Íj emlékművek	40
27. ábra. A Tündéerkert első fájának elültetése	43
28. ábra. A Tiszacsomai Jurtamúzeum	44
29. ábra. „Elődeink nyomdokain” rendezvény résztvevői.....	45

30. ábra. A megkérdezettek iskolai végzettségének aránya	48
31. ábra. A kitöltők foglalkoztatottságának megoszlása	49
32. ábra. A válaszadók utcánkénti megoszlása.....	49
33. ábra. A kitöltők vendégfogadáshoz való hozzáállása	50
34. ábra. A megkérdezettek házának állapota	50
35. ábra. Vendégfogadásra alkalmas helyiségek meglétének aránya	51
36. ábra. Internet, WIFI meglétének aránya a kitöltők körében	52
37. ábra. Jószágtartás megoszlása.....	52
38. ábra. Jóságok fajtainak megoszlása a lakosok körében	53
39. ábra. A háztájéki munka bemutatására való hajlandóság aránya	53
40. ábra. Van-e lehetőség helyi ételek vásárlására, fogások elsajátítására	54
41. ábra. A válaszadók idegennyelvtudásának aránya.....	54

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat. A megkérdezettek kor és nem szerinti megoszlása.....	48
--	----

РЕЗЮМЕ

У кваліфікаційній роботі ми хотіли оцінити туристичні можливості села Чома, будинки, придатні для розміщення гостей, і представити туристичні визначні пам'ятки поселення. Ми вважаємо, що наша робота була успішною, нам вдалося отримати відповіді на вищезазначені запитання.

Узагальнення результатів нашої дослідницької роботи ми розпочали з опису історико-географічних властивостей населеного пункту та пов'язаної з ним інформації в першому та другому розділах. Аналізуючи велику кількість літератури, ми з'ясували, що це було поселення, заселене вже в епоху Арпада, і походження його назви до кінця не з'ясовано. З усної інформації ми дізналися про невідомий нам хутір, який мав велике значення для історії села – хутір Фріче, і в цій частині представлено сучасне населення, релігійне життя та стан економіки села.

Ми детально охарактеризували чинники, що належать до природних особливостей Чоми: її географічне розташування, рельєф, клімат, води, ґрунтовий покрив, флора та фауна. Читач отримує детальний опис перерахованих особливостей. Село має для Закарпаття географічні характерні риси.

У третьому розділі було представлено поточну туристичну ситуацію в Чомі та описано туристичні визначні пам'ятки. В основному ми займалися історією та станом Меморіального парку та Центру відвідувачів Чоми та греко-католицької церкви Преображення Господнього і Короля Святого Іштвана. Щоб отримати інформацію, ми провели детальні інтерв'ю з Андрашем Мештером, Ференцом Демко та Аніко Демко та Анжелою Решко-Папп. Меморіальний парк за минулий рік поповнився багатьма новими об'єктами. Будинок культури зберігає національні традиції як серед дітей, так і серед дорослих, а також торік працювали над оновленням та благоустроєм греко-католицького храму. Можна констатувати, що в Чомі є повноцінні культурно-релігійні пам'ятки.

Головну частину нашої роботи – аналіз результатів дослідження, читачі знайдуть у четвертому розділі, де ми оцінили, скільки господарів готові для прийому гостей з метою сільського туризму. В анкетуванні взяли участь 163 особи. Дані оброблялися за допомогою програм Google Forms, Microsoft Excel та SPSS. Підсумовуючи відповіді, ми дійшли висновку, що 20 будинків цілком підійдуть для розміщення гостей. Окрім них є багато будинків у доброму стані, але старіння

господарів та різні проблеми зі здоров'ям не дозволяють їм приймати гостей. Для того, щоб чийсь будинок став придатним, він повинен відповідати таким умовам: бути у хорошому стані, з кімнатами, придатними для прийому гостей. Будівля повинна мати ванну кімнату та вбиральню, облаштовану кухню, центральне опалення та водопровід, каналізацію, інтернет, терасу/вітальню, доглянутий сад та двір. Можливості господарів надавати додаткові послуги: спробувати та дізнатися про місцеву їжу та придбати вироби місцевих ремесел. Якщо вони займаються тваринництвом чи рільництвом, ознайомити гостей із цими роботами. Господар може забезпечити розваги гостей під час їхнього перебування, акцентуючи увагу до краси сільського життя.

Загалом, можна сказати, що варто було б налагодити сільський туризм у селі Чома. Відповідно до поточних обставин, з точки зору пропозицій щодо розвитку, ми вважаємо, що для того, щоб сільський туризм розвинувся до якісного рівня в Чомі, необхідні такі кроки: створення кваліфікованих гостьових будинків, цікаві заходи та програми, а також призначення організаційно-координаційних осіб.

MELLÉKLETEK

1. melléklet

Kész Barnabás:

Tiszacsomai Honfoglalás Kori Látogatóközpont

Beszámoló a tiszacsomai honfoglalás-kori látogatóközpont állandó kiállításának berendezéséről (a kiállítás létrehozását a KMKSZ finanszírozta)

A tiszacsomai honfoglalás kori temető vidékünk unikális történelmi emléke, melyhez hasonló a Kárpát-medencében is kevés akad. Kárpátalja más honfoglalás-kori leleteivel (beregszászi süvegcsúcs, szolyvai tarsolylemez stb.) együtt ugyanazt a Felső-Tisza-vidéki vezéri központot reprezentálja, mint a Magyarország területén lévő karosi és rakamazi.

A berendezésében a végéhez közeledő szakmai kiállítás a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékparkban, az említett temető mellett álló látogatóközpont két szintjét (a 2. szint és a tetőtér) foglalja el, és ennek megfelelően két részből áll.

Első rész: az épület 2. szintje – „A honfoglalás kora. Előadóterem és kiállítás” (Itt kerül sor a X. század bemutatására, különös tekintettel vidékünkre, azon belül is Tiszacsomára.)

Ez a rész egy nagy teremből áll (a másik két kisebb szobában foglalkoztató kuckó - a múzeumpedagógiai foglalkozások leendő helyszíne, illetve az időszaki kiállítások helye lesz).

A nagy terem a kiállítási anyag mellett előadó vagy konferenciateremként is szolgál majd, ezért a későbbiekben kb. 50 darab karosszék lesz mozgatható sorokban beállítva, szemben velük egy asztal, pulpitus, elektromotoros vetítővászon, projektor (vagy ezek helyett egy falra szerelt okos TV), hangtechnika stb. A teremben a hangosítás nemcsak az előadásokat szolgálja majd, de a kiállítás háttérzenéjét és idegenvezetését (magyar, ukrán és angol nyelvű tájékoztatás) is. A fehér falon az előtérben dekorációként életfás-turulos-palmettás ornamentika és jelmondat, magában a teremben pedig a beregszászi süvegcsúcs, a szolyvai tarsolylemez, a tiszacsomai leletek, Árpád fejedelem stb. nagyméretű ábrázolása került elhelyezésre. A kiállítási anyag a falak mentén helyezkedik el. Ide a következők tartoznak:

1. Egy félbe vágott jurta egyik fele, korhű módon berendezve: a rácsfalon a férfi és női oldalnak megfelelően lószerszámok, fegyverek, ruházat, konyhai eszközök, állatbőrök. Középen tűzhely a lángoló tűz imitálásával, cserépbográcscsal, edényekkel. Körben szőnyegek, ládák, zsákok. A jurta berendezése tükrözi a férfiak és a nők lakrészét és a családfő helyét. A jurta előtt a padlón ülopárnák szolgálnak a gyerekeknek tartott

múzeumpedagógiai foglalkozásokat. A cserépbográcsokat Hidi Endre nagydobronyi keramikus művésszel készítettük el korabeli minták alapján.

2. A jurta másik felét a terem másik sarkába állítottuk be, ez lett a táltos sátra. Benne félhomály, hátsó falára egy életfa ábrázolást rögzítettünk. Egy sámán alakja áll a közepén, kezében táltosdob, ezt a látogatók szólaltatják meg.
3. Életfa – a jurta mellé van felállítva.
4. A Matl Péter ismert munkácsi szobrászművéstől rendelt, ágas-bogas farönk talapzatra állított turulszobor képezi a terem egyik legértékesebb kiállítási tárgyát.
5. Két manóken – egy férfi és egy női bábú korhű módon felöltöztetve, a jurta elé van beállítva.
6. Egy ló állvány fából, rajta fa nyereg, kantár stb. – a honfoglalás kori lószerszám bemutatására.
7. Egy falra erősített, saját készítésű, megvilágított, üveges vitrin a tiszacsomai leletek és egyéb korabeli eszközök rekonstrukcióival, másolataival. Külön megemlítendő a szolyvai tarsolylemez, a beregszászi süvegcsúcs, a rakamazi és anarcsi halántékkorongok aranyozott másolatai, amelyeket Nyers Csaba ötvösművéstől rendeltük.
8. 10 darab roll-up (állványos): Ezeken kerülnek bemutatásra 3 nyelven (magyar, ukrán, angol) a honfoglaló magyarok élete és a vidékünkön talált leletek, elsősorban a tiszacsomai temető
9. 4 korabeli hadizászló és 8 darab címeres pajzs a falra erősítve.
10. Egy honfoglaló magyar harcos sírjának közel teljes méretű, interaktív bemutatása (felhajtható üveglapokra ragasztott matricákkal), amely a sírba helyezés állapotát és a régészek által feltárt állapotot egyaránt szemlélteti.

Második rész: tetőtér – „Árpád-kori kilátó”

Amellett, hogy a vendégek kitekintenek az ablakokon, megismerkedhetnek a honfoglalást és a kalandozásokat követő Árpád-kor (az államalapítástól 1301-ig) történetével, elsősorban vidékünk Árpád-kori emlékeivel. Ne feledjük, a tiszacsomai temető még a korai Árpád-korban is használatban volt. A tetőtér kiképzése, boltozata a gótikus templomboltozatokra emlékeztet, ezért a helyiségnek egyfajta lovagterem arculatot adtunk. Ezt fokoztuk a falakat és a mennyezetet borító fa lambéria mellett a rusztikus csillárokkal. A kiállítási anyag a falakon és a falak mentén helyezkedik el, hogy a szűkös, kereszt alaprajzú helyiségben a közlekedést ne akadályozza.

A kiállítási anyaghoz tartoznak:

10 darab állványos roll-up, amely az Árpád-kort, a vármegyék kialakulását, vidékünk korai várait és templomait stb. mutatja be. A földszinti teremhez hasonlóan a szemléltető eszközöket egy beregszászi reklámügynökség készítette el. A tervezést, szerkesztést, illetve az illusztrációk megrajzolását Kész Barnabás végezte.

1. Egy korabeli harci viselet másolatának bemutatása állványon. Az Árpád-kori lovag páncélját, sisakját, köntösét, kardját, törét, sisakját, pajzsát és dárdáját a Salánki Íjaskör hagyományörzőitől rendeltük.
2. Egy állvány lovagi páncélzatban (sodronying, csuklya, sisak). Ez interaktív, harcra és viseletre alkalmas, megfogható szemléltetőeszköz.
3. 8 darab Árpád-kori zászló.
4. 8 darab fa pajzs a falakon az Árpád-ház és a korabeli, itteni nemzetségek festett címereivel. A deszka alapú címerpajzsokat Kész Barnabás festette.
5. A falakon dekorációs elemekként fegyverek (dárdák, kardok, bárdok, pajzsok, íjak stb.) másolatai.
11. Egy lovagi viselet felöltésének, elemeinek interaktív, életnagyságú bemutatása (kihajtható üveglapokra ragasztott matricákkal).
12. A mennyezetre erősített három rusztikus csillár.

A kiállított tárgyak részben eredeti eszközök (de nem műtárgyak), részben másolatok, rekonstrukciók, részben pedig makettek, mulázsok.

2. melléklet

Kérdőív a vendégfogadásra alkalmas házak felméréséhez Tiszacsomán

Jó napot kívánok! Pap Lilianna vagyok, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola IV. évfolyamos, turizmus szakos hallgatója, és arra szeretném kérni a kedves tiszacsomai lakosokat, hogy segítsék szakdolgozatom témájának kutatását azzal, hogy kitöltik kérdőívemet és válaszolnak néhány kérdésre. Válaszukat nagyon szépen köszönöm!

1. Neme?

- ☐ *Férfi*
- ☐ *Nő*
- ☐

2. Életkora? _____

3. Legmagasabb iskolai végzettsége?

- ☐ *Általános iskola*
- ☐ *Középiskola*
- ☐ *Egyetem/Főiskola*
- ☐ *Szakiskolai végzettség*

4. Mi az Ön foglalkozása?

- ☐ *Tanuló*
- ☐ *Munkavállaló*
- ☐ *Vállalkozó*
- ☐ *Háztartásbeli*
- ☐ *Nyugdíjas*
- ☐ *Munkanélküli*

5. Családi állapota?

- ☐ *Nőtlen/hajadon*
- ☐ *Házas*
- ☐ *Elvált*
- ☐ *Özvegy*

6. Melyik utcában lakik Ön Tiszacsomán?

- ☐ *Petőfi utca*
- ☐ *Barátság utca*
- ☐ *Ifjúság utca*
- ☐ *Borkanyuk utca*

7. Milyenek az útviszonyok az utcában ahol él?

- ☐ *Jók az útviszonyok*
- ☐ *Elfogadhatók*
- ☐ *Kifogásoltók*

8. Gondolkodott-e Ön már azon, hogy szeretne vendégeket fogadni a házában falusi turizmus céljából?

- ☐ *Igen*

- ☐ *Nem*
- ☐ *Már fogadtam vendéget ilyen célból*

9. Milyen állapotban van Ön szerint a háza jelenleg?

- ☐ *Jó állapotú*
- ☐ *Modern*
- ☐ *Felszerelt*
- ☐ *Tiszta*
- ☐ *Újításokra szorul*
- ☐ *Vannak hiányosságok*
- ☐ *Rossz állapotú*
- ☐ *Egyéb*

10. Van-e az Ön házában olyan elkülönített rész, szoba, amely alkalmas lehet vendégfogadásra?

- ☐ *Igen, van*
- ☐ *Nem, nincs*
- ☐ *Kialakítható lehet*

11. Ha van ilyen helyiség a házban, hány vendég fogadására alkalmas? _____

12. Van-e az Ön házában központi fűtés?

- ☐ *Igen*
- ☐ *Nem*
- ☐ *Egyéb*

13. Van-e az Ön házában vízvezeték, kanalizáció?

- ☐ *Igen*
- ☐ *Nem*
- ☐ *Egyéb*

14. Van-e fürdőszoba és mosdó a házban?

- ☐ *Igen*
- ☐ *Nem*

15. Milyen a konyha felszereltsége, tudnák-e azt a vendégek használni? _____

16. Van-e nappali, közösségi tér, melyet a vendégek tudnának használni?

- ☐ *Igen*
- ☐ *Nem*

17. Van-e terasz a ház körül, ahol a vendégek tudnának étkezni, pihenni?

- ☐ *Igen*
- ☐ *Nem*

18. Van-e a házban internet, WIFI?

- ☐ *Igen, van*
- ☐ *Nem, nincs*
- ☐ *Problémás*

19. Milyen a ház telefonos lefedettsége?

- ☐ *Jó*
- ☐ *Rossz*
- ☐ *Problémás*

20. Tart-e Ön jószágot?

- ☐ *Igen*
- ☐ *Nem*

21. Ha igen, milyen jószágot?

- ☐ *Aprójószág: tyúk, kacsa, liba, nyúl*
- ☐ *Tehén*
- ☐ *Disznó*
- ☐ *Kecske*
- ☐ *Ló*
- ☐ *Nem tartok*
- ☐ *Egyéb*

22. Van-e lehetőség arra, hogy a vendégek betekintést nyerjenek a mindennapi háztáji, mezőgazdasági munkálatokba?

- ☐ *Igen, van lehetőség, szívesen bemutatom nekik*
- ☐ *Nem, nincs*
- ☐ *Nincsenek állataim*

23. Milyen a házkörüli kert, udvar állapota? _____

24. Mit gondol, milyen az Ön házának elhelyezkedése? _____

25. Milyen a házkörüli csend, alkalmas-e a pihenésre?

- ☐ *Igen, alkalmas*
- ☐ *Nem alkalmas*

26. Foglalkozik-e Ön valamilyen kézműves termék előállításával? Bemutatná-e ezt a vendégeknek? _____

27. Van-e lehetőség a vendégek számára a helyi ételek és italok kóstolására, esetleg a helyi fogások elsajátítására?

- ☐ *Igen, lenne lehetőség*
- ☐ *Nem, nincs erre lehetőség*

28. Lenne-e lehetőség a vendégek számára helyi termelőktől, élelmiszerek, kézműves termékek beszerzésére? _____

29. Beszél-e Ön a magyaron kívül más nyelveket, tudna-e külföldi vagy ukrán nyelvű vendégekkel kommunikálni?

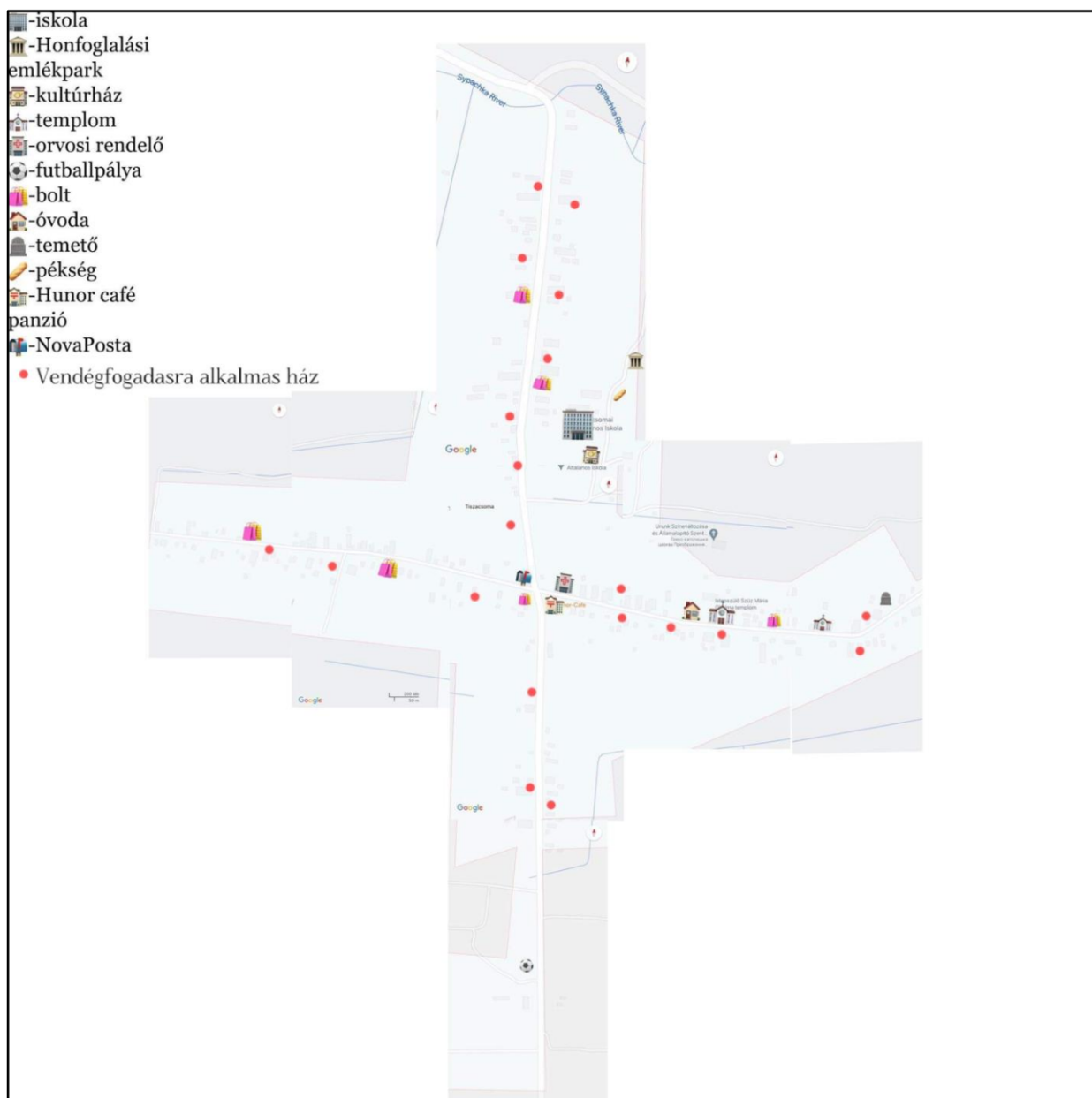
- ☐ *Igen, beszélek még ukránul*
- ☐ *Igen, beszélek ukránul és oroszul*
- ☐ *Igen, beszélek ukránul és angolul*
- ☐ *Egyéb*

30. Mit gondol, mivel tudná a vendégek szórakozását biztosítani az ott tartózkodásuk alatt (például zenés táncmulatságok)? _____

31. Mit ajánlana Ön meglátogatni a településen? _____

3. melléklet

Térkép a Tizacsomán lévő látványosságokról, közintézményekről, vendégfogadásra alkalmas házakról

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Izsák Tibornak, szakdolgozatom elkészítésében nyújtott áldozatkész munkájáért. Értékes tanácsaival, szakmai útmutatásával nagyban hozzájárult munkám elkészítéséhez. Köszönöm, hogy mindvégig segítségemre volt, bármilyen problémával fordultam hozzá. Köszönöm építő jellegű kritikáit, melyek hasznosnak bizonyultak szakdolgozatom megírásakor.

Továbbá köszönettel tartozom a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének, hogy biztosították a szükséges eszközöket, tanácsokkal láttak el. Köszönöm Tóth Attilának a hasznos ismereteket és segítségnyújtást a kutatás sikeres elvégzéséhez. Köszönöm a szóbeli adatközlőknek és azoknak a személyeknek, akikkel mélyinterjúk készítése keretein belül kulcsfontosságú információkhoz jutottam. Köszönettel tartozom Ruszin Szilárdnak, Reskó-Papp Angélának, Demkó Ferencnek és Demkó Anikónak, Mester Andrásnak, Pösze Attilának, Vezsdel Lászlónak.

NYILATKOZAT

Alulírott, Pap Lilianna, turizmus szakos hallgató, kijelentem, hogy a dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, a Földtudományi és Turizmus tanszéken készítettem, turizmus diploma megszerzése végett.

Kijelentem, hogy a dolgozatot más szakon korábban nem védtem meg, saját munkám eredménye, és csak a hivatkozott forrásokat (szakirodalom, táblázatok, szoftverek stb.) használtam fel.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárában a kölcsönözhető könyvek között helyezik el.

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:

ПАП ЛІЛІАННА ЗОЛТАНІВНА .pdf

Ким подано:

Стефан Молнар Д.

Дата перевірки:

2024-05-26 14:46:03

Дата звіту:

2024-05-26 16:16:35

Ким перевірено:

I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:

79

Кількість слів:

15966

Схожість 13%

Збіг: 43 джерела

Вилучено: 0 джерела

Інтернет: 24 джерела

DOI: 0 джерела

База даних: 0 джерела

Перефразовування 2%

Кількість: 36 джерела

Перефразовано: 653 слова

Цитування 8%

Цитування: 68

Всього використано слів:

1484

Включення 1%

Кількість: 4 включення

Всього використано слів: 170

Питання 0%

Замінені символи: 0

Інший сценарій: 2 слова